

Ter inleiding

U maakt een stormachtige ontwikkeling mee in de geschiedenis van dit doorgaans rustige tijdschrift. U bent er gewend aan geraakt om elk kwartaal een nummer van Diaconie & Parochie te ontvangen, dat vooral inging op een thema en daarbij naast achtergronden vooral concrete voorbeelden en verhalen opvoerde, die al gedaan zijn door parochies of in samenwerking met anderen. Tevens werd er sober omgegaan met vormgeving en druk. Ondanks die soberheid liep de prijs voor een jaarabonnement op, mede omdat het aantal abonnees langzaam daalde. Daar is de gestage vermindering van het aantal parochies en het aantal Parochiële Caritas Instellingen debet aan. De eindredacteur van het tijdschrift Esther van der Panne neemt na acht jaar afscheid en u kijkt in dit nummer met haar terug op die periode.

Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad is een interdiocesane werkgroep, waar de diocesane dienstverleners van de bisdommen elkaar ontmoeten samen met de stafmedewerkers van enkele katholieke diaconale organisaties, zoals landelijk bureau DISK, de Vincentius Vereniging Nederland, de Diakens Vereniging Nederland, Justitia et Pax, en Cordaid Nederland. Het LKDB is de redactie en plaats, waar de ideeën voor het tijdschrift worden uitgewerkt. Het werken met thema's per nummer en herhaaldelijk per jaargang gaf een duidelijke en praktische formule aan. Tegelijk gaf het ook beperkingen: je kan minder ingaan op inhoudelijke ontwikkelingen of het volgen van trends in de samenleving. Een leuke inleiding, een stevig verhaal, een mooi artikel rond diaconie of caritas, de bespreking van een goed boek op wat uitgebreidere wijze konden minder aan bod komen. De oogst van een werkdag of conferentie, waar het toch juist om te doen is, kon niet in het tijdschrift opgenomen worden, omdat de gekozen formule voor het werken met een bepaald thema dit in de weg stond. Zo ontstond binnen het LKDB het plan om het afscheid van onze eindredacteur te koppelen aan het opzetten van een nieuwe inhoudelijke stijl

Hub Crijns [Foto Peter de Bie]

en materiële vormgeving van het tijdschrift. Al die plannen en ideeën zijn in korte tijd omgezet in wat feitelijk een nieuw tijdschrift is, ondanks dat we de vierentwintigste jaargang zijn ingegaan.

U kunt inhoudelijke artikelen rond diaconie verwachten. Goede verhalen van werkdagen en conferenties zullen u voorgeschoteld worden, omdat ze vaak de context schilderen waarbinnen het diaconale werk van parochies en Parochiële Caritas Instellingen zich ontplooit. Van concrete verhalen, interviews en voorbeelden zult u met rode oortjes kennis kunnen nemen. Het signaleren van bruikbare boeken zal u verrassen, omdat de besprekingen wat grondiger gedaan worden. Diaconale spiritualiteit en motivatie kunt u ontleen aan de artikelen, het gebruikte beeldmateriaal en natuurlijk aan het meditatieve deel op de achterpagina. De redactie hoopt dat het tijdschrift in deze vernieuwde inhoud en vormgeving veel nieuwe lezers zal aantrekken. Het LKDB doet er in ieder geval zijn best voor om bij de tijd en de actualiteit te blijven. Voor al uw reacties, meningen en bijdragen kunt u terecht bij Hub Crijns, die de taken van de eindredactie op zich neemt. Adres: crijns@ziggo.nl.

Zes diaconale grondwoorden uit de Bijbel over dienstbaarheid en bemiddeling

Inleiding door Prof. Dr. Jozef Wissink, hoogleraar systematische theologie aan de Katholieke Faculteit Theologie van de Universiteit van Tilburg, zoals gehouden tijdens de uitreiking van de Ariëns Prijs voor Diaconie 2010 van het aartsbisdom Utrecht in de Walburgiskerk te Arnhem op 9 oktober 2010.

Laat ik beginnen met te zeggen, dat ik na lezing van het boekje *Ga en doe evenzo* een blij mens was. Negenentwintig tekenen van hoop, dat doet een mens goed. De protestantse diaconie deskundige, professor Herman Noordergraaf, aanvaardde zijn professoraat met een rede, die hij als titel gaf: *Voor wie nemen wij de hoed af?* Van-daag neem ik de hoed af voor de dragers van die negenentwintig projecten.

Mij is gevraagd, om met U wat na te denken over een aantal grondwoorden uit de Bijbel, die met uw werk van doen hebben. Daarnaast moest ik u iets vertellen over een nieuwe ontdekking, die er gedaan is met betrekking tot de betekenis van het Griekse woord *diakonia*, *diakonos* en *diakonein*. Omdat die woorden iets te maken blijken te hebben met bemiddelen, iemand vertegenwoordigen. Samen krijg je dan de wat vreemde titel mee: "Over dienstbaarheid en bemiddeling".

Nu staan er in het boekje al vier grondwoorden, waarmee de commissie gewerkt heeft en die ook in het voorwoord van Mgr. Hoogenboom genoemd

staan: barmhartigheid, rechtvaardigheid, wederkerigheid en verzoening. Ik begin met een vijfde woord en kom dan de genoemde vier woorden wel tegen.

Naaste

Het woord 'naaste' ligt ons gemakkelijk in de mond. Diverse mensen uit de projecten noemen het: je moet je naaste beminnen. De spontaneïteit, waarmee dat vervolgens gebeurt, dwingt mijn bewondering af. Toch zijn er in het grootste verhaal over de naastenliefde, het verhaal van de barmhartige Samaritaan, een paar merkwaardigheden, die ik u niet wil onthouden, omdat ze een iets ander licht op de zaak werpen en ons dan nieuw aan het denken zetten.

We weten, dat de parabel van de barmhartige Samaritaan wordt uitgelokt door de vraag van een wetgeleerde: "...en wie is dan mijn naaste?". Dat je de naaste en God moest beminnen, wist de wetgeleerde, en nu is de vraag, tot hoever die liefde gaat. Horen daar Marokkaanse jongeren ook onder? En de ex-gedetineerde? En de politicus Wilders? In die vraag is de naaste het voorwerp van mijn beminnen en ik vraag me af, wie er allemaal onder vallen. Wat doet Jezus? Hij vertelt de parabel van de barmhartige Samaritaan. We kennen het verhaal. De priester en de leviet gaan voorbij aan het slachtoffer van de roofoverval. Dat kunnen de hier aanwezige priesters en diakens in hun zak steken. Ik zelf dus ook. Een Samaritaan doet wel wat er moet gebeuren. En dan vraagt Jezus ineens: "wie is nu de naaste geweest van de man, die slachtoffer geworden was van de roofoverval?". De wetgeleerde antwoordt netjes: "die hem barmhartigheid bewezen heeft". Of hij doorheeft, dat Jezus een aparte omkering voltrokken heeft, staat er niet bij. De vraag is namelijk niet meer: 'wie moet ik allemaal nog beminnen, waar ligt de grens?'. Maar: 'van wie ben ik de naaste geworden? Ben ik wel eens niet-naaste geweest, waar ik dus iemand heb laten liggen?'. Daarmee is de zaak ontgrensd. Niet ik heb de regie over hoever ik ga, maar de ander die roept: een naaste die roept en dus moet ik gehoorzamen.

Er is nog een omkeer voltrokken. De naaste is niet op de eerste plaats: de ander in nood. Het is degene die wel doet. Als ik dus vraag, wie mijn

naaste is en geweest is, moet ik eerst maar eens kijken naar: wie hebben mij allemaal welgedaan? Naastenliefde is dan: dankbaar zijn voor wat je van anderen gekregen hebt. Ik denk aan het verhaal uit de bundel *Ga en doe evenzo* van Gerrit-Jan Westerveld: "na het overlijden van mijn vader stond 's avonds ineens een hele delegatie van het Turkse moskeebestuur op mijn stoep om hun medeleven te betuigen. Dank u wel naasten."

Wederkerigheid

Is degene die in nood is, dan geen naaste? De grote protestantse theoloog Karl Barth heeft daarop als antwoord gegeven: ook degene die in nood is bewijst mij een weldaad. Zijn of haar weldaad is bijvoorbeeld, dat hij of zij mij een spiegel voorhoudt van wat mens-zijn ook kan inhouden. Dat slachtoffer van een roofoverval: dat had ik kunnen zijn. En daarmee zijn we bij het grondwoord van de 'wederkerigheid' gekomen. Dat slaat er met name op, dat hulp altijd iets van wederkerige hulp moet inhouden. Anders kan hulp zo gemakkelijk vernederend werken. Het is dus een goede vraag: wat leer ik van de mensen, die ik help? Worden zij mijn naaste? Misschien dat de dikke knuffel van één van de bejaarden uit Steenwijk uit *Ga en doe evenzo* voor een van de jongeren, die voor hen gekookt hadden precies dat is: de geholpene laat je zien van hoeveel waarde dat kleine is, wat je gedaan hebt.

Barmhartigheid

In dit geheel is het grondwoord 'barmhartigheid' ook al aan de orde. De Samaritaan werd innerlijk bewogen, toen hij het slachtoffer van de roofoverval zag. Hij liet zich raken door de nood: dat is het wezen van de barmhartigheid. Je ziet het mooi in het project van de troostdekentjes uit Tubbergen: vrouwen, die zich laten raken door het leed van een te vroeg geëindigde zwangerschap of het verlies van een baby, een doodgeboren kind. Wat is die barmhartigheid daar trouwens bescheiden, bijna schroomvallig. Het tegendeel van de emotelevisie, waar we genieten van hoe erg mensen het hebben. Ze blijven onbekend. Het mooie daarvan is ook, dat voortaan iedereen het geweest kan zijn.

Jozef Wissink

[Foto: Hans Boerkamp]

Rechtvaardigheid

In de Bijbel heeft de deugd van de rechtvaardigheid niet meteen iets te maken met het gerecht. Dan denk je meteen aan advocaten en rechters. Nee, het gaat erom of iemand aan God en de mensen recht doet: ze behandelt, zoals dat goed is voor hen, zoals dat voor hen hoort. Tegelijk heeft het ook een maatschappelijke betekenis: hoe goed een samenleving is, kun je zien aan hoe het met de armen gaat. Worden ze cynisch verhandeld? Denk aan de vrouwenhandel, maar ook aan de handel, die gedreven wordt met adoptiekinderen. Er is een armoe, die zo groot is, dat ze alleen al door er te zijn een aanklacht is: er moet wel onrecht aan de orde zijn. Al was het maar het onrecht dat geschiedt door onachtzaamheid, door bureaucratie. Daar zien we groepen als de Vincentius Vereniging uit Arnhem en het Diaconaal Netwerk Rheden-Roozendaal (Diana) naar de sociale diensten, de wethouders en de hulpverlenende instanties gaan, om ze aan de jas te trekken.

Verzoening

Ook de 'verzoening' treffen we aan in de beschrijvingen uit *Ga en doe evenzo*. Soms is het een ander

woord voor integratie: mensen aan een netwerk helpen, zoals de stichting Naaste in de Stedendriehoek het doet door maatjes te leveren aan ex-gedetineerden. Soms gebeurt het door interreligieuze ontmoeting, zoals in Doetinchem en Utrecht. Dat laatste krijgt de kleur van verzoening met name, doordat er in onze samenleving momenteel zoveel splijtende stemmen en activiteiten zijn. Dan heeft elke geslaagde ontmoeting ook iets in zich van: de beledigden en gekwetsten blijven ons aanvaarden en wij blijven naar hen komen, ook al wordt er over hen zoveel slechts verteld.

Er bestaat ook verzoening, waar wij er nauwelijks aan denken. Ik had het erover, dat helpen ook vernederend kan werken. In zekere zin doet elk helpen dat: iemand anders wordt in zijn of haar nood gezien en wordt daarom blootgesteld. Juist de tactvolle helper heeft daar weet van. Als de geholpene dat blootgesteld zijn verdraagt en dat de ander vergeeft, omdat hij/zij de goede intentie van de ander ziet, verzoent juist de geholpene een mogelijk conflict, door het in zichzelf te overwinnen. Heb ook maar eens bewondering, wanneer een geholpene je dankt.

Alle genomineerde projecten op het podium
[Foto: Hans Boerkamp]

Jozef Wissink en
Mgr. T. Hoogenboom

[Foto: Hans Boerkamp]

Diakonia

En dan nu spoorlags naar de nieuwe exegetische ontdekking van de afgelopen tien jaar. De Australische exegeet John Collins heeft onderzoek gedaan naar hoe de woorden *diakonia* en *diakonos* en *diakonein*, die wij altijd vertalen met "dienen, dienstbaar zijn" en waarbij wij denken aan de nederige dienst aan de armen, met als grote voorbeeld Jezus die de leerlingen de voeten wast, en volgens Collins eigenlijk iets anders betekenen. Wanneer mensen bezig zijn met de import en export van goederen, heten ze in het Grieks bij Plato *diakonoï*. Ze bemiddelen in het goederenverkeer tussen verschillende landen of gemeenschappen. De bodes van een vorst heten diakens: ze bemiddelen zijn boodschap. In de Griekse tekst van het boek Esther heten de raadslieden van koning Ahasveros zijn *diakonoï*. Ze geven hem advies en beheren ook het kostbaarste van het paleis: de vrouwen van de koning en zijn wijnvoorraad. Paulus spreekt in Rom. 16,1 over Febe, diaken van de parochie van Kenchreeën. Alle exegeten tot Collins dachten, dat Febe een arme of een rijke dame was, die in die Griekse plaats aan caritatieve arbeid deed. Collins zegt: nee, ze is de leidster van een gezantschap, dat door die parochie naar Rome is gestuurd. Misschien komen ze daar advies inwinnen over kerkelijke kwesties, misschien zoeken ze financiële ondersteuning. Dat weten we verder niet, maar door zijn exegese valt extra op, dat er niet staat dat zij diaken is te Kenchreeën, maar van de gemeenschap van die plaats. Ik moet zeggen: ik heb de plaatsen in het NT, waar het over *diakonia* en zo gaat voor het grootste deel nu doorgewerkt en ik lees ze nu anders dan drie jaar geleden, toen ik nog vrijwel niets van Collins wist.

Bemiddeling

Nou kun je zeggen, dat deze resultaten mooi zijn voor de vaklui, maar dat wij daar verder toch niet zo vreselijk veel aan hebben. We moeten immers gewoon doorgaan met ons werk voor de mensen in nood en met het rechtvaardiger en barmhartiger

maken van de samenleving. Dat is ook zo. Maar het laat ons tegenwoordig ook kijken naar een aspect van ons werk, waar we vroeger minder op gelet hebben: naar de bemiddelingen, de verbindingen, die er in ons werken voor en met mensen in nood gelegd worden. Ik denk bijvoorbeeld aan de verbinding tussen catechese en diaconie, die er in een aantal projecten gelegd wordt. Aan de wijze, waarop men parochies betreft in het werk, door artikelen in parochiebladen, door voorbeden, door flyers, enzovoorts. Daardoor komen de acties voor de mensen in nood minder op zichzelf te staan: ze krijgen meer achterban, ze worden meer deel van de gemeenschap. En voor de mensen, die er werken, levert het behalve morele en andere steun soms ook op, dat ze daardoor wat woorden krijgen voor hun motivatie. Want onze inzet heeft er toch mee te maken, dat we van een Liefde gehoord hebben, die tot de dood toe ging. Dat we geloven, dat elk mens telt en van waarde is, beeld van God is en dat het daarom ten hemel schreiend is, als mensen gebruikt worden als middel in de dienst van anderen of als ze voor oud vuil langs de straat liggen.

Wie *Ga en doe evenzo* eens leest met de bril op van "wat voor verbindingen worden er gelegd, welke bemiddelingen worden er voltrokken en naar wie toe?", die stoot er in wel 80% van de negenentwintig verhalen op. De jury, die de projecten bezocht heeft, vertelde me, dat de kwaliteit van de projecten aan het stijgen is in vergelijking met eerdere edities van de Ariëns Prijs. Misschien komt dat wel, omdat er meer verbindingen gemaakt worden, meer bondgenoten gezocht worden, de diaconie dichterbij het hart van de gemeenschap komt. Nadat U wat vragen gesteld heeft in aanvulling op dit verhaal, stellen een aantal projecten zich aan ons voor in eigen presentaties. Ik hoop, dat U er net zo blij van wordt als ik werd, toen ik het boekje *Ga en doe evenzo* las.

Fotoproject De Ongeziene Gezien

Winnaar Ariëns Prijs voor Diaconie

Hulpbisschop Mgr. Th. Hoogenboom heeft tijdens een feestelijke bijeenkomst op 9 oktober de winnaars van de Ariëns Prijs voor Diaconie van het aartsbisdom Utrecht bekend gemaakt. Uit de in totaal negenentwintig voorgedragen projecten werd Het Fotoproject *De Ongeziene Gezien* in Apeldoorn uitgeroepen tot winnaar. "U bent een initiatief dat zich het lot aantrekt van mensen die om allerlei redenen buiten de boot van de samenleving gevallen zijn, een initiatief dat een hart onder de riem steekt, de monden laat praten, de ogen laat werken en oren laat klapperen." De winnaar ontving een kunstwerk en een geldbedrag van duizend euro.

Gedegen diaconale aanpak

De jury, bestaande uit Hub Crijns, Hans Boerkamp, Nelleke Serrarens-Wijngaards, John Brohm, Geert Rozema, Annemarieke Hollanders en Gerard Groener, noemt in het juryrapport: "U hebt dit diaconale initiatief grondig voorbereid. U hebt gekozen voor een structurele aanpak om zich over mensen in nood te ontfemen. Uw fotoproject heeft alle mensen van Apeldoorn en zelfs van de omgeving de kans geboden armoede en uitsluiting dichtbij en veraf in beeld te brengen. Uniek is uw voorwaarde

dat fotografen met de mensen die in beeld gebracht worden contact opnemen, een praatje aangaan. Het fotoproject biedt kwaliteit, opent de ogen voor werelden, die meestal ongezien zijn en heeft een grote impact in de lokale samenleving. De inzet is het terugwinnen van de eigenwaarde, het zelfrespect, het meedoen aan de samenleving. De lokale parochie en de gehele Apeldoornse samenleving is deelgenoot gemaakt. De jury waardeert de combinatie van creativiteit, dialoog met de mensen zelf en de samenwerking naar de samenleving van Apeldoorn, zowel politiek, maatschappelijke organisaties en scholen, kerken. Dat u als vrijwilligers van het fotoproject dit initiatief heeft gestart en nog wil uitbreiden is in de ogen van de jury prijzenswaardig." Meer informatie over dit prachtige project kunt u vinden op: www.deongezienegezien.nl

Andere winnaars

Bij de keuze voor het meest voorbeeldige initiatief heeft de jury zich laten leiden door haar vermoedens wat Alphons Ariëns als overwegingen zou hebben gehad, naast de inzichten rond wat goede diaconie is. Daarbij is gekeken naar de bevreemding van de initiatiefnemers, en de wijze van uitvoering.

Creativiteit speelt in de keuze een belangrijke rol, evenals het verbinden van mensen, zowel binnen de activiteit of het project als binnen de parochie en plaatselijke samenleving. De jury mocht naast het Fotoproject *De Ongeziene Gezien* nog drie winnaars eren. Deze drie projecten ontvingen elk een uniek kunstwerk, dat de eigen activiteit symboliseert, plus een geldbedrag van 250 euro.

De drie projecten zijn: Het Diaconaal Netwerk Armoedebestrijding in Rheden en Rozendaal, dat belangenbehartiging rond armoede plaatselijk bundelt; het Spaarproject Eerste Communie Maarssenbroek, waarin ouders en kinderen sparen voor een zelfgekozen goed doel; en de Werkgroep Troostdekentjes in Tubbergen, die anoniem troostdekentjes maken en aanbieden aan ouders van jong overleden kinderen.

Hulpbisschop Hoogenboom noemde het netwerk Diana "een prachtig voorbeeld hoe een Parochiale Caritas Instelling actief kan zijn in een lokaal netwerk. U heeft verbindingen gemaakt met de mensen en groepen in armoede. U bereikt organisaties die actief zijn. De lokale politiek en lokale voorzieningen staan bij u op het netvlies. In de stad is een diaconaal virus ingebracht. U deelt ervaringen en bevordert uitwisseling ideeën en deskundigheid. De jury waardeert dat u in kerk en samenleving spraakmakend bent."

Bij het Eerste Communieproject wees bisschop Hoogenboom erop hoe eenvoudig diaconie kan ontstaan. "U maakt een verbinding tussen sacrament en diaconie. Heel bijzonder is dat elk jaar de ouders en kinderen een spaardoel uitkiezen, waar ze persoonlijke betrokkenheid mee hebben. Dat doel heeft altijd met mensen te maken en die persoonlijke band brengt beweging op gang naar een algemeen doel. Door zo te werken laat u mensen ontdekken dat anderen ook noden hebben. Uw initiatief is krachtig, want bestaat al vijfentwintig jaar. Uw project is concreet, dichtbij, verbeeldend en spraakmakend door het resultaat. Uw project blijkt overdraagbaar naar anderen: ieder jaar in de parochie en in de ogen van de jury ook naar andere parochies: voorbeeldgevend dus."

Bisschop Hoogenboom ging bij de Werkgroep Troostdekentjes uit Tubbergen in op de tragiek die achter dit project schuilgaat. "Het unieke van dit project is dat u als vrijwilligers uitdrukkelijk

stilstaat bij het verdriet en de tragiek van ouders, die hun jong kind verloren hebben. Om niet geeft u beelden en reikt woorden aan een groep mensen aan, die worstelt met dood. U doorbreekt met uw beeldend werk de schrijnende stilte, die bij zorgpersoneel, artsen, familie en kennissen kan ontstaan. Uw stille zorgvuldigheid en aandacht wordt herkend, geeft een ritueel om met het tragische in het leven om te gaan. Voor de jury is het evident, waarom het werk van uw troostdekentjes zich over Nederland uitbreidt."

De Ariëns Prijs voor Diaconie

De Ariëns Prijs voor diaconie bestaat sinds 2002. De organisatie van de prijs is in handen van het Ariëns-Comité en de Diocesane Kerkelijke Caritas Instelling van het aartsbisdom Utrecht. Elke drie jaar wordt de prijs uitgereikt.

Op 9 oktober 2004 is de Ariëns Prijs voor Diaconie voor de eerste keer uitgereikt door Kardinaal Simonis, tevens de erevoorzitter van het Ariëns-Comité. De winnaar uit de acht voordrachten was het project Noodopvang asielzoekers in Doetinchem. De runners-up waren het Sociaal Netwerk te Epe en het project 'Caritas Groessen laat alle agrariërs uit Groessen bewust kiezen voor de toekomst'.

Op 6 oktober 2007 reikte hulpbisschop De Korte de Ariëns Prijs voor Diaconie uit aan de verraste winnaar het Maatjesproject uit Zevenaar. Er waren maar liefst drie runners-up door de jury gekozen uit de 24 voorgedragen projecten: de Gideonsbende te Maarssen, het Kwonda dagopvangproject voor weeskinderen in Kinshasa en het MOV uitwisselingsproject door jongeren uit de parochie Heino. In het afgelopen jaar heeft de jury alle 29 voorgedragen projecten bezocht en gesproken met de initiatiefnemers en uitvoerders. De resultaten van deze werkbezoeken met de waarderingen van de jury zijn verschenen in een boekje 'Ga en doe evenzo'. Het boekje geeft zeer afwisselende impressies van het diaconale werk in parochies. De verhalen lezen boeiend weg en de uitgekozen citaten roepen verrassing op. Veel vrijwilligers doen heel veel werk rond armoede, noodhulp, kerstacties, migranten, groepen die in nood zijn, asielzoekers, de vreemdeling in ons midden en internationale diaconale hulp.

De winnaars uit Apeldoorn ontvangen de Ariëns Prijs

[Foto: Hans Boerkamp]

Het boekje 'Ga en doe evenzo' is gratis exclusief portokosten.

Bestellen kan via dkci@aartsbisdom.nl of is als pdf te downloaden op www.dkci-utrecht.nl

Concrete verhalen en voorbeelden rond diaconie inspireren enorm

Interview met Esther van der Panne

Hub Crijns is directeur van landelijk bureau DISK

Esther van der Panne is theoloog en is thans werkzaam als redacteur bij Uitgeverij Meinema en tevens eindredacteur van het tijdschrift *Open Deur*. Ze heeft daarvoor gewerkt als stafmedewerker bij landelijk bureau DISK. Toen ze daar in 2002 wegging om redacteur van *Open Deur* te worden is ze ook gevraagd om eindredacteur van het tijdschrift *Diakonie & Parochie* te worden. Ingaande de jaargang 2003 heeft ze haar werkzaamheden opgepakt toen het tijdschrift bezig was met de serie *Werken van barmhartigheid*. De acht nummers van de jaargangen 2002 en 2003 vormen zo een samenhangend boekwerk. Inmiddels kan Esther terugkijken op acht jaargangen van *Diakonie & Parochie*.

Een diaconaal tijdschrift

"Ik heb de eindredactie altijd met veel plezier gedaan. De twee tijdschriften waar ik voor gewerkt heb in deze acht jaar verschillen erg. *Open Deur* is een oecumenisch maandblad dat zich richt op een grotere doelgroep. Het is niet bij uitstek diaconaal gericht, eerder missionair. *Open Deur* is een blad voor bezinning en gebruik in geloofsgroepen en in de geestelijke verzorging. Het is een magazine over geloof in de wereld met veel beeldmateriaal en korte teksten en gedichten, naast interviews en artikelen. *Diakonie & Parochie* is een kwartaalblad, vooral diaconaal en gericht op een kerkelijke doelgroep. Het is een tijdschrift dat mensen die diaconaal werk doen wil ondersteunen, in eerste instantie in parochies, maar daar niet alleen.

Belangrijk van *Diakonie & Parochie* zijn de praktijkvoorbeelden uit parochies. Daar is in elk nummer bewust naar gezocht. Deze verhalen van geslaagde activiteiten zijn bedoeld als voorbeelden, als bron om ideeën op te doen. Mensen kunnen zich afvragen of er iets bij zit dat ze zelf ook kunnen doen en kunnen zien hoe iets is opgepakt of aangepakt. Verder komen in elk nummer enkele achtergronden rond een gekozen thema of rondom diaconie aan de orde. Daarmee informeert het tijdschrift diaconale vrijwilligers over ontwikkelingen in de samenleving die van belang zijn voor diaconie. Je kunt in kwartaalnummers met een bescheiden omvang maar een beperkte doelstelling hebben. Je moet in zo'n opzet altijd iets tijdlozer zijn, want echt aansluiten bij de actualiteit kan niet."

Esther van der Panne

[Foto: Hub Crijns]

Ontwikkelingen

"Ik vind het best lastig te omschrijven of er sprake is van een ontwikkeling in de afgelopen acht jaar. De praktijkvoorbeelden zijn altijd de kern van elk nummer geweest, naast een inleiding en tips om te lezen of te kijken. In de recente jaargangen is er meer geïnterviewd als toelichting bij de uitwerking van het thema. Van de acht jaargangen hebben er zes een jaarthema gehad, waarbij de vier nummers elk een aspect van het thema uitwerkten. Zo'n samenhangend jaarthema heeft voors en tegens. Een voordeel is dat de meeste thema's redelijk ingewikkeld zijn, zoals bijvoorbeeld rond armoede of rond de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO). In een jaargang kan het gekozen thema wat langer aandacht krijgen, aspecten van de achtergronden kunnen in beeld komen en verschillende manieren van aanpak in concrete activiteiten. Ook kan er wat meer literatuur en website tips opgenomen worden. Een nadeel kan zijn dat je met de vier nummers in een bepaald keurslijf zit en dat je soms moeite hebt om originele voorbeelden te vinden."

Een afwisselende taak

"Het is aan de ene kant gemakkelijk geweest om eindredacteur van *Diakonie & Parochie* te zijn. Tekst redigeren van ontvangen kopij is meestal niet zo lastig. Bij sommige nummers was er eerder te veel tekst dan te weinig. Aan de andere kant was er de

taak om voldoende bronnen, contactadressen en tips binnen te krijgen. Je hebt voor zo'n praktisch tijdschrift mensen nodig die beschikken over een eigen diaconaal netwerk. Op dit punt zijn de mensen van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad altijd heel belangrijk geweest. Ze zijn niet alleen de brede redactie waar ik mee samengewerkt hebt, maar ook de aangevers van voorbeelden, contactadressen, materiaal. Soms ging dat wat stroef. Ik vond het het leukste om zelf op pad te gaan. Ergens op bezoek zijn, mensen ontmoeten en met hen praten, zien wat er gebeurt: dat is heel leuk. Dan schrijft een verhaal zich meestal vanzelf.

De verhalen van mensen, de concrete voorbeelden rond diaconie, die inspireren enorm. Ik ben bijvoorbeeld in Delft op bezoek geweest bij de vakantiebanc en toen waren ze net ook actief met de warme maaltijd voor daklozen. Dat is inspirerend om mee te maken, om te zien hoe mensen zich voor elkaar inzetten. Dan kan ik met een goed gevoel thuiskomen. Vanwege die praktische contacten en bezoeken heb ik het redacteur zijn altijd leuk werk gevonden."

Het hart van Diakonie & Parochie

"Het hart van het tijdschrift is in die acht jaar de diaconale praktijk geweest en de vele voorbeelden die er uit voortkomen. Er is naar gestreefd om de voorbeelden zo praktisch mogelijk te maken. Dus

Thema's van de verschenen jaargangen

2002	Diakonie en Werken van barmhartigheid
2003	Diakonie en Werken van barmhartigheid
2004	Diaconale prijzen, nieuwbouwwijken, vrede, en missie
2005	Diakonie en migranten
2006	Diakonie en het Onze Vader, tien geboden, patroonheiligen, en sacramenten
2007	Diakonie en WMO
2008	Diakonie in veranderende parochies; diaconie en generaties
2009	Diakonie en armoede
2010	Diakonie en Caritas in veritate

niet een beschrijving van hoe je het zou kunnen doen maar vooral een verhaal over hoe het gedaan is. Plus de motivatie waarom mensen diaconaal vrijwilligerswerk doen en hun ervaringen daarbij. Het hart van het tijdschrift is nog steeds de definitie van diaconie, zoals die voorin elk nummer staat.

In elk nummer wordt zichtbaar hoe diaconie binnen de rooms-katholieke parochies gestalte krijgt. Het is niet altijd simpel om goede en interessante voorbeelden te vinden, waarvan iets te leren valt. Want binnen de Kerk is de laatste jaren veel reorganisatie gaande, er is kaalslag waarneembaar, er zijn minder vrijwilligers en veel actieve mensen zijn trouwe medewerkers, maar al op leeftijd. Tegelijk gebeurt er heel veel op het diaconale terrein. Er zijn levendige groepen, kansrijke initiatieven waar mensen elkaar ontmoeten, bemoedigen, helpen. Veel diaconale activiteiten gebeuren oecumenisch en steunen op plaatselijke samenwerking.

Het is leuk om te zien hoe bij diaconie de parochie een warm gezicht kan laten zien in de plaatselijke samenleving. Dat is positief. Juist bij diaconie is oecumene en samenwerking een groot goed, omdat de problematiek waar je mee bezig bent vaak de ene parochie overstijgt. Alleen krijg je geen voedselbank van de grond, maar samen lukt het wel. Dat is het inspirerende aan diaconie."

Diaken in de eigen gemeente

"Ik ben in mijn eigen gemeente, de Keizersgracht-kerk in Amsterdam, diaken geworden. Dat is overigens een ander ambt dan de gewijde diaken in de rooms-katholieke kerk. Als diaken ben ik onder andere betrokken geraakt bij het wijkuitgiftepunt van de voedselbank. Dat uitgiftepunt is er gekomen in het centrum van Amsterdam op initiatief van de RK Nicolaas parochie. Het opzetten van dit

uitgiftepunt ging heel vlot, mede door de oecumene samenwerking. Alle kerkstromingen doen mee, inclusief een migrantenparochie. Iedereen heeft weer eigen bronnen en netwerken en kennis en die kunnen we samen inzetten.

Zo hebben we geleerd dat voor sommige mensen medicijnen of medicinale middelen zoals verband etc. een heel gedoe is. Ongedocumenteerden van binnen de EU, daklozen, mensen met chronische beperkingen, sommige klanten van de voedselbank hebben moeite om eigen bijdragen voor medicijnen te kunnen betalen. Daarom is er nu in Amsterdam Centrum een medicijnenbank gestart. Mensen kunnen bij de eigen arts voor medicijnen een recept krijgen, gaan langs de medicijnbank (niet alles komt voor vergoeding via de medicijnbank in aanmerking), de apotheek verstrekt de middelen en de nota gaat naar de medicijnbank. Dat is een voorbeeld van nood die je tegenkomt en waar je als kerken iets

aan kan doen. Daarnaast houden we bij wat er allemaal gebeurt en omgaat en de oogst daarvan is een bron om de politiek te benaderen. Want je kunt dan op grond van ervaringen aangeven waar het misgaat met de voorzieningen voor bepaalde groepen."

"Ik heb als diaken al doende mijn weg gezocht. Er zijn al dingen aan de gang, projecten die gebeuren. In Amsterdam gebeurt diaconaal van alles. Als diakenen hebben we ieder eigen activiteiten. Daarbij dient zich aan wat je aanspreekt. Op grond van die ervaringen en activiteiten zijn we bezig om binnen de gemeente het diaconale bewustzijn te vergroten. Er zijn veel actieve mensen van verschillende leeftijden, die al veel doen. Daarnaast zijn er die ook hun gezin en betaalde werk hebben. Er wordt binnen de kerkgemeenschap veel onder elkaar gedaan. Het is een levendige gemeenschap. Binnen de diaconie bespreken we vooral waarin we behulpzaam kunnen zijn. Vaak doen mensen gemakkelijker mee aan kortlopende initiatieven. Zo halen we bijvoorbeeld twee keer per jaar kleding op voor de gevangenis. Dan hebben we snel hele zakken vol. Die variatie in het vrijwilligerswerk zal voor parochies niet anders zijn."

"Juist bij diaconie is oecumene en samenwerking een groot goed ..."

'Onder diaconie verstaan we:

allerlei manieren waarop groepen christenen (waaronder parochies) zich solidariseren met mensen in nood of werken aan het oplossen van maatschappelijke problemen.'

Een Diaconale Prijs als motor

Een goede ontwikkeling op het diaconale terrein heb ik de diaconale Prijzen gevonden. In de meeste bisdommen is er nu wel zo'n initiatief gaande. De boekjes die daarvoor gemaakt worden zijn heel goede publicaties. Gemakkelijk toegankelijk met aansprekende verhalen. De enorme hoeveelheid initiatieven die bij zo'n diaconale Prijs naar voren komt is geweldig. Daarmee wordt zichtbaar wat mensen zo al doen. Dat blijkt meer dan in de gemeente of in de parochie bekend is. Bij mensen leeft ook iets van: "Diaconie, dat doe je toch gewoon. Zo bijzonder is het ook weer niet. Moet dan nu opgeschreven worden en gepubliceerd?" En als het verhaal in een boekje staat met een mooie foto erbij, dan zien mensen hoe geweldig het is wat ze doen. Dan gaat van zo'n publicatie en zo'n Prijs erkenning uit voor werk dat belangrijk is, voor wie erbij betrokken zijn, maar ook voor de kerk en de samenleving."

Helpen onder protest

"Het risico van veel diaconale activiteiten bij een verkillend sociaal politiek klimaat is dat de houding van helpen, bedelen en bevoogden kan toenemen. Als je niet uitkijkt krijg je de tijden van vroeger terug. Toen waren mensen afhankelijk van de diaconie en dat leverde bij de kerkmensen een vorm van

macht op, die tegenstrijdig is met diaconie. Het is lastig om je als gever of helper goed bewust te zijn van hoe het is om aan de kant van de ontvanger of de krijger van hulp te zitten. De valkuil van geven en ontvangen is de ongelijkheid in verhoudingen. Goede diaconie is zich daarvan bewust en probeert ook die ongelijkheid op te heffen."

"Wil je die ongelijkheid tegengaan, dan zul je je ook moeten mengen in de discussies over de verantwoordelijkheden van overheid, groepen en instellingen en individuele burgers. De laatste jaren merken we de gevolgen van een terugtrekkende overheid: landelijk en lokaal. In de diaconale projecten van de kerken is zichtbaar geworden waar anderen het hebben laten liggen. Je kunt helpen en dat moet je ook doen. Tegelijk moet je aanklagen dat er gaten zijn gevallen in een voorziening en moet je proberen van noodhulp te komen tot een structurele aandacht."

"Als je diaconie verricht om een goed mens te zijn, dan ben je bezig op schrale grond."

Het onderzoek naar diaconale hulp van de kerken leerde dat in 2009 kerstpakkettenacties binnen kerken een grote business zijn geworden. Dan werk je als parochie of als kerkelijke gemeente in de niche van de noodhulp. De opkomst van voedselbanken en kledingbanken is ook zo'n verschijnsel. Tegelijk moet je actief zijn om de structurele voorziening op peil te houden. Het is veel beter als mensen hun eigen kleding, meubelen, huishoudinventaris en kerstpakket kunnen aanschaffen, dan dat wij dat als kerken moeten aanreiken."

Diaconale spiritualiteit

"Het tijdschrift *Diakonie & Parochie* heeft op de achterpagina altijd een gedicht om bij te dragen aan diaconale spiritualiteit. Vaak paste dit bij het thema van het nummer. Een lied, een gedicht, een foto of prent is een andere verwoording van diaconie. Het is een andere manier om je diaconale werk te voeren. Spiritualiteit moet niet alleen op de achterpagina verkrijgbaar zijn. Maar het is wel belangrijk om die andere vorm in de aandacht te houden. Eigenlijk is één pagina te weinig en het is altijd goed om je af te vragen hoe je in de rest van je pagina's iets van die spiritualiteit kunt inbouwen. In

ieder geval moet je die diaconale spiritualiteit niet versmallen, want dan ontwikkel je dorre grond. Als je diaconie verricht om je een goed mens moet zijn, dan ben je bezig op schrale grond. Er is meer voor nodig aan voeding en binnen een tijdschrift is het belangrijk daar aandacht aan te geven."

Er is altijd plaats voor diaconale verhalen

"Een tijdschrift als *Diakonie & Parochie* is belangrijk omdat het de inspirerende voorbeelden in beeld brengt. Het belangrijke van diaconale werk is om in beweging te blijven. Daarom zijn die diaconale Prijzen zo belangrijk. Ze laten steeds verschillende kanten van het diaconale verhaal zien. Diaconale mensen zijn naar buiten gericht. Ze zijn de ogen, oren, handen en voeten van de kerkgemeenschap. Dat spreekt mij altijd erg aan. Opvallend vind ik ook dat diaconale mensen zo open zijn, zo gastvrij, en zonder allerlei bezwaren meteen zaken aanpakken."

Beroep en bezieling.

Pastores in gesprek met mensen op de werkvloer

Hub Crijns is directeur van landelijk bureau DISK

Het werk zelf draagt bij aan het wonder van de schepping, en wordt gedaan voor de medemens, de maatschappij. *“De zaaïende boer, dat is toch de basis van alle leven. ... Van zaadje tot karbonaadje, dat vind ik het mooist, en dan lever je ook een nuttige bijdrage aan een primaire levensbehoefte.”* Het meewerken aan en zien van het transcendente in de kringloop, biedt niet alleen vreugde, maar ook inspiratie. *“Wat me bezielt gewoon, alles wat groeit en bloeit, dat fascineert je, en dat inspireert je ook telkens weer, en daar geniet je van. En dat je daar aan mee kunt doen, dat is alleen maar mooi.”*

“Ik vind er moet meer zijn dan... brood alleen” Maar dit aspect blijft ambivalent. *“Ik worstel met mijn geloof. Twee rare dingen. Ene kant van, ja dat er meer is hier op aarde, daar twijfel ik niet aan. Dat weet ik gewoon. Alleen, dus de persoonlijke God, dat is voor mij heel moeilijk. Ik zou zo graag in een persoonlijke God willen geloven.”*

“Mijn collega's zijn heel belangrijk. Ja, dat maakt echt de helft van het plezier uit.” Dit sociale aspect heeft meer diepte: *“Maar het idee erachter is: er is meer achter de werkelijkheid. Er is gewoon meer achter het gewone, doordeweekse leven. Misschien de Geest, die bezielt; het licht dat ik soms door me heen voel stralen.”* Dat stuurt ook haar handelen: *“Ik probeer echt contact met mensen te hebben, dat er iets van warmte en de liefde – dat klinkt allemaal heel groot – dat dit door mij heen straalt.”*

Enkele mensen aan het woord over hun betaalde werk en de bezieling, die zij daarin ondervinden. De interviews, die gehouden zijn door pastoraal werkenden met mensen uit hun geloofsgemeenschap zijn voortgekomen uit de ervaringen van het arbeidspastoraat op de werkvloer. Arbeidspastores raken het liefst aan de praat met mensen op de plek waar zij hun werk doen en al pratend komen dan verhalen over werk, arbeidsomstandigheden, relaties, perspectieven los, die al spoedig verweven worden met bezinning: waarom en waartoe werken wij? Wie op het eerste oog wellicht amper een relatie ziet tussen werk dat betaald of onbetaald gedaan wordt, merkt snel aan de verhalen van mensen dat die arbeid beladen is met waarden en zingeving. Van werken, al dan niet met creativiteit, gaan mensen snel over tot spiritualiteit, bezieling, ziel en geloof.

Met het project 'Beroep en Bezieling' heeft arbeidspastoraat DISK een bijdrage geleverd aan de reflectie op de betekenis van spiritualiteit voor en in werksituaties. Anders dan alleen leidinggevend in dit project te betrekken, zoals veel gebeurt in managementstudies, is ervoor gekozen medewerkers uit alle lagen van arbeidsorganisaties te ondervragen over de rol die arbeid voor hen heeft en de bezieling die daarin speelt.

Waar gaat Beroep en bezieling over?

Met de mensen zijn levensloopgesprekken gehouden, waarin zij hun bezieling en de bronnen daarvan kunnen benoemen in samenhang met hun levensverhaal en hun werkvloer. Voor de gesprekken is een gestructureerde vragenlijst als instrument opgesteld. De inhoud van 'bezieling' is tijdens de gesprekken bewust open gelaten voor

de wijze waarop de geïnterviewden 'bezieling' zelf invulden of benoemden. Met die inzet is voorrang gegeven aan de praxis. Mensen wordt niet een kerkelijke of religieuze zin of betekenis van betaald werk aangereikt, maar zij zijn in de interviews uitgenodigd, aangemoedigd en ondersteund om uit te spreken wat voor zin en betekenis zij zelf aan hun betaalde werk opdoen.

De wijze waarop kerkelijke organisaties een bijdrage kunnen leveren aan de bevordering van het werken met 'bezieling' in organisaties, inclusief kerkelijke organisaties is beantwoord met een praxis. Kerkelijk werkenden hebben mensen vanuit hun geloofsgemeenschap uitgenodigd tot een interview over wat hen bezielt in hun werk. Vervolgens zijn deze kerkelijk werkenden geïnterviewd over wat henzelf bezielt in hun werk. In deze uitnodigende en open praxis is de vraag naar de bevordering van aandacht voor werken met 'bezieling' zowel gesteld als beantwoord.

Wat is arbeid?

In de interviews is niemand lastig gevallen met een definitie van arbeid. Tegelijk ontstaat bij het lezen van de verhalen de behoefte om tot een nadere omschrijving te komen. In de beschouwingen op de 21 gehouden interviews reiken Crijns en Arts-Honselaar een kort antwoord op deze vraag aan. Met hulp van de uitgebreide analyses van Jan Jonkers uit het Handboek Arbeid en Kerk (DISK, 2006) komt aan de orde, dat arbeid zowel materiële en immateriële aspecten heeft. Arbeid is moeite en lijden. Arbeid is bezig zijn. Arbeid is een sociale activiteit. Arbeid is voorzien in basisbehoeften. Arbeid is werken in loondienst of in immateriële beloning. Arbeid is betaald buitenshuis bezig zijn en onbetaald binnenshuis. Arbeid is gericht op produceren van goederen en diensten. Arbeid verschaft via de beloning economische ruilmiddelen. Arbeid is gericht op leefbaar maken van de wereld, het maken van cultuur. Arbeid is gericht op zelfontplooiing en het bestaan zin te geven. Vanuit de functionele kant bezien, blijkt arbeid materiële en immateriële functies te hebben. Arbeid brengt welvaart. Arbeid biedt inkomen. Arbeid geeft efficiency. Arbeid die betaalt is maakt de weg vrij voor vrije tijd. Arbeid vergt doorgaande opleiding. Arbeid geeft status. Arbeid heeft moraal. Arbeid geeft zin.

Het gaat volgens een onderzoek van Crijns in filosofische zin om een viertal soorten en activiteiten. Arbeid blijkt altijd door de geïnterviewde mensen instrumenteel omschreven te worden. Het

doel bepaalt de waardering en betekenis. In de interviews wordt de moeite en het lijden van de arbeid zelf niet zo veel of uitdrukkelijk benoemd. Enkel geven aan hun arbeid zwaarte te vinden. Maar die zwaarte komt bij nader inzien minder voort uit de werkzaamheden zelf, als wel uit de manier waarop het werk georganiseerd is, wie wat waarover te zeggen heeft en met wie het werk gedaan wordt. Het milieu en de cultuur die mensen op hun betaalde werkkruis vormen met elkaar is heel belangrijk in de betekenisgeving van de arbeid. Daarbij valt de aandacht voor de materiële aspecten van de arbeid weg. Het is er allemaal wel, blijktens de interviews. Arbeid in ruil voor loon, fysieke of geestelijke inspanning, moeite of zwaarte, produceren van goederen en diensten, beschikking krijgen over economische ruilmiddelen. In alle gesprekken krijgt arbeid als sociale activiteit het hoofddoel. Mensen vinden hun arbeid belangrijk als die gericht is op zelfontplooiing als zingeving van het bestaan, op mensen, op het leefbaar maken van de wereld en het maken van cultuur. Waar die aspecten aan bod komen, daar raken mensen ook aan de bezieling rond hun arbeid.

Mensen maken onderscheid tussen de materiële functies en de immateriële van arbeid. Lezend in de interviews blijkt bij elk verhaal hoe de materiële functies altijd aanwezig zijn, maar niet doorslaggevend zijn voor de bronnen, de bezieling, de spiritualiteit, de waardering, de betekenis van arbeid. Bij de verwoordingen komen vooral de immateriële functies aan bod. Waar in de arbeid sociale omgang met mensen gevonden wordt en deze tijdens de arbeid relationeel verdiept wordt en kan worden, daar krijgt arbeid bezieling, zin en betekenis. Maatschappelijke status, rang, efficiency is dan minder belangrijk. Management en efficiency worden vaker zelfs benoemd als sta-in-de-weg naar de immateriële functies. De doorwerking van de arbeid naar de vrije tijd en andere interessegebieden van de geïnterviewde mensen en andersom komt in de immateriële functies volledig op gang. Betaalde arbeid kan dan overlopen in het alledaagse leven van mensen en andersom. Dan hebben de geïnterviewden van hun werk hun hobby gemaakt of van hun hobby hun werk en zeggen zij "het beste beroep" te hebben. Opvallend in de verhalen is dat rond die sociale interactie en de waardering daarvan bij kerkelijk werkenden en niet-kerkelijk

Panel bij uitreiking Beroep en bezieling: v.l.n.r. Esther Vollebregt-Schalkwijk, Adrian Boogaard, Bärbel de Groot-Kopetzky en Esther van der Panne

[Foto: Peter de Bie]

werkenden de verschillen wegvallen. Als arbeid te maken heeft met menselijke interactie, het maken van menselijke cultuur en van daaruit van maatschappelijke betekenis is, dan spreken alle geïnterviewden over het hart van hun bezieling.

Waar gaat het met 'bezieling' in relatie tot betaald werk om?

Mertens en Blommestijn wijzen er in hun bijdrage in het boek op dat de interviews zonneklaar maken dat werk veel meer betekent voor mensen dan alleen brood op de plank. In de veelheid van dat 'meer' wijzen zij vijf kristallisatiepunten aan, waarin mensen de 'bezieling' in relatie tot hun werk tot uitdrukking brengen. Een eerste kristallisatiepunt is dat het werk past bij mensen, bij wie ze zijn. Uit de verhalen komt naar voren dat het werk ook de mogelijkheid biedt om de 'bezieling' tot uitdrukking te brengen die mensen vanuit hun levensgeschiedenis met zich mee brengen. Een tweede kristallisatiepunt is de mogelijkheid om anderen te kunnen helpen en zich met anderen te kunnen verbinden. Een derde kristallisatiepunt is dat ze kunnen doen waar ze goed in zijn. Dit kristallisatiepunt komt in de interviews het meest naar voren. Als mensen het tweede en derde kristallisatiepunt kunnen combineren, spreken zij over het hart van hun 'bezieling'. Vanuit de eigen competentie een bijdrage kunnen leveren aan de menselijke cultuur scoort hoog. Een vierde kristallisatiepunt is dat het werk kansen biedt om zich te ontwikkelen en nieuwe dingen te leren. Een vijfde kristallisatiepunt is tenslotte dat het werk ertoe doet en aanvoelt als een verplichting. Worden deze kristallisatiepunten niet zichtbaar in het werk, dan komt bij de geïnterviewde mensen vaker de betekenis van vrijwilligerswerk ter sprake. De mate waarin mensen vervolgens verdie-

ping aan deze kristallisatiepunten kunnen geven bepaalt volgens Mertens en Blommestijn de kracht en de diepgang van de bezieling.

Minimal spirituality

In hun beschouwing op de interviews valt het Van der Hoogen en Dane vooral op dat de 22 verhalen iets vertellen over een (terug)gevonden vorm van basale spiritualiteit. Het gaat over een zinbeleving en zingeving in relatie tot het werk, die met het werk zelf gegeven is. Ze noemen het *minimal spirituality*. Mensen voegen in eerste instantie vanuit hun geloof geen 'bezieling' toe aan hun werk. Het persoonlijke leven en de samenleving zijn veel duidelijker bronnen voor 'bezieling' dan Schrift, traditie en de kerkelijke gemeenschap. Mensen doen primair en onmiddellijk 'bezieling' op aan hun werk en proberen er vervolgens in het interview, wanneer zij daartoe uitgenodigd worden, wel in mindere of meerdere mate in religieuze termen over te spreken. De religieuze duiding van hun opgedane bezieling lijkt vooral secundair. Het is een religieuze interpretatie achteraf van een seculiere ervaring. Dit fenomeen van een seculiere spiritualiteit hangt voor Van der Hoogen en Dane samen met het feit dat mensen in deze tijd hun levensoriëntatie zoeken en vinden in de alledaagse werkelijkheid en niet in een religieuze werkelijkheid erachter of erboven. In die alledaagse werkelijkheid heeft werk een cruciale betekenis, want ze worden in het werk opgenomen in een omvattend sociaal verband.

Deelname aan het arbeidsproces draagt zo bij aan een bezieling bestaan, want plaatst mensen in een bredere zinsamenhang. Werken speelt een sleutelrol in de huidige cultuur als het er om gaat een bredere zinsamenhang onder mensen levend te houden. Dit is voor Van der Hoogen en Dane aanleiding om te spreken van het sacramentele karakter van werk. Werk is gemeenschapstichtend en gemeenschap-schragend. Mensen verwerven en ontwikkelen hun identiteit met dat zij in hun werk deel zijn van en zich opgenomen weten in een zingevende humaniteit. Het werk neemt mensen op in concrete netwerken en is daardoor in zichzelf een bron van bezieling. Daarmee zijn mensen voor wat betreft hun zinbeleving en zingeving ook wel erg afhankelijk geworden van werk en daarmee erg kwetsbaar geworden voor strubbelingen in hun werksituatie, laat staan voor ziekte en werkloosheid. Tegelijk bespeuren zij in een aantal interviews de tendens om deze cruciale betekenis van werk te relativiseren. Dit gebeurt daar waar mensen de 'bezieling' buiten het werk zoeken in vrijwilligerswerk of voorbij het werk in 'het zelf' en ten behoeve daarvan in het streven naar financiële onafhankelijkheid.

Naar een kerkelijke aandacht voor beroep en bezieling

De deskundigen Jodien van Ark en Henk de Roest hebben de interviews gelezen met het oog op gebruik binnen kerken. Hen is allereerst opgevallen dat het de geïnterviewde de gelegenheid geeft om het eigen verhaal te vertellen en al vertellenderwijs de samenhang en ontwikkeling op het spoor te komen. In deze betekenis omschrijven zij de interviews als een vorm van zielzorg. Als tweede punt treffen Van Ark en De Roest in de interviews veel kritiek aan op het kerkelijke instituut. Het valt hen op dat de kerk als instituut als tegenbeeld wordt neergezet, als een plek waar de ruimte en open aandacht voor 'bezieling' juist ontbreekt: de geloofscommunicatie gaat gemakkelijk over de hoofden van mensen heen; het gaat te weinig over alledaagse thema's; de geloofstaal lijkt te bestaan uit woorden van vroeger; kerkelijke structuren zijn stroperig en veranderingen gaan langzaam. Dit tegenbeeld wijst volgens hen tegelijk aan wat mensen in de kerk missen: aandacht voor onderlinge relaties; investering in samenwerking; ruimte en tijd om samen geloof te beleven en te voeden in relatie tot het alledaagse leven. De kerk als tegenbeeld roept ook de vraag op in hoeverre de werkvloer in de kerk zelf bezielend

is. Alleen een inventarisatie door een kerkbestuur van de kerkelijke werkvloer (betaald werkenden en vrijwilligers) gericht op de vraag hoe mensen hun werk in de kerk beleven, zou waarschijnlijk de voldoening over het werk al doen toenemen.

Volgens Van Ark en De Roest wijst dit tegenbeeld de weg aan naar wat nodig is: een proces van 'ontstolling'. Dit betekent dat vanuit de aandacht en ruimte in de kerk voor de levensenergie en de levensverhalen van mensen, de kracht (her)ontdekt wordt van de rituelen, gebeden en teksten die de kerk heeft. Gestolde waarheden en vormen komen in zo'n proces weer in beweging en krijgen weer betekenisvolle inhoud doordat ze in relatie worden gebracht met de alledaagse werkelijkheid. Die vormen krijgen vooral betekenis wanneer er een nabijheid met het dagelijkse leven en gelegenheid tot ontmoeting is. Volgens Van Ark en De Roest dienen kerkelijk werkenden niet uit te zijn op het winnen van zieltjes, maar dienen ze een intermediair te zijn tussen het instituut en mensen die hun eigen vormen van bezieling en spiritualiteit zoeken. Ze bemiddelen elementen (rituelen, gebeden en teksten) uit de traditie van het instituut naar deze mensen, en bemiddelen de open wijze waarop deze mensen met deze elementen omgaan weer terug naar het instituut.

Op verhaal komen

Het in de kerk spreken over beroep en bezieling kan volgens Crijns en Arts-Honselaar in tweeërlei opzicht vruchtbaar zijn. In de eerste plaats worden mensen in de gelegenheid gesteld om te verwoorden wat hen in hun werk bezielt. Ze komen hiermee letterlijk op verhaal. In de tweede plaats wordt een geloofsgemeenschap, waarin deze verhalen gedeeld worden, op het spoor gezet van 'geloven' als een narratieve benadering van het zoeken naar zin in de seculariteit van de werkelijkheid van alledag.

H. Crijns, G. van Eck, T. Hoekstra, E. van der Panne en H. Arts-Honselaar (eindredactie), *Beroep en bezieling. Pastores in gesprek met mensen op de werkvloer*, Kok Kampen en landelijk bureau DISK's-Hertogenbosch, 2010, 296 pag., ISBN 9789043.518239, Prijs € 29,90. Bestellen: www.disk-arbeidspastoraat.nl

Armoede in Limburg e.o.!

Euregionale conferentie 'Armoede en sociale uitsluiting'

Hub Vossen is stafmedewerker, aalmoezenier van sociale werken
in de Dienst kerk en samenleving bisdom Roermond

We staan er niet direct bij stil dat armoede ook hier voorkomt. Bij armoede denken we eerder aan beelden over arme mensen in de Derde Wereld, eventueel aan mensen die wonen in grote troosteloze stadswijken van de Randstad. Maar toch niet aan armoede in onze provincie. In onze dorpen en steden. De werkelijkheid is echter anders. Schrijvend anders!

Onderzoek

Onderzoeksrapporten laten keer op keer zien dat de armoedeproblematiek ook in Limburg een steeds groter wordend probleem is. Deze onderzoeksgegevens laten ons ook zien dat in bepaalde regio's van de provincie meer dan 20 procent van de bevolking leeft op of onder het bestaansminimum. Dat betekent, dat mensen niet voldoende geld hebben om rond te komen. Regelmatig heeft men geen geld voor de dagelijkse levensbehoefte, voor brood

en beleg, voor warm eten. Moet men regelmatig gebruik maken van noodvoorzieningen en is men bekend bij de voedselbank. Maar het structureel leven met een tekort laat ook zien dat mensen zich in hun eigen huis opsluiten. Niet meer of minder deelnemen aan sociaal-maatschappelijke activiteiten. Zo blijkt ook uit de onderzoeken dat mensen die in armoede leven vaak afgezonderd van de samenleving komen te staan. Buitengesloten worden. Want ieder uitstapje, iedere activiteit kost geld. En dat is er niet! Het interkerkelijke onderzoek 'Armoede in Nederland 2010' liet ons onlangs zien dat een steeds groter wordende groep burgers in Nederland langdurig afhankelijk is van hulp. Het onderzoek gaf ook aan dat de bijdrage vanuit kerken in de afgelopen jaren enorm gegroeid is. Ook in ons bisdom Roermond worden steeds meer pastores geconfronteerd met een vraag naar financiële en materiële ondersteuning en hulp.

Werkgroep Armoede in Limburg in vergadering
[Foto: Sjaak den Hollander]

Bisdomstaf

In de bisdomstaf heeft men onlangs uitgebreid stil gestaan bij deze rapporten. Daarbij is ook gekeken naar de rol die parochies, pastores en diaconale vrijwilligers hebben. Een belangrijk conclusie daarbij was dat we ons goed moeten realiseren, dat we als kerk uiteindelijk eigenlijk weinig kunnen doen. De financiële nood van vele mensen kunnen we echt niet oplossen. Maar vanuit de parochies kunnen we wel luisteren naar de verhalen van individuele mensen. En deze verhalen serieus nemen. In gesprek met politici en bestuurders kunnen we onze zorgen kenbaar maken en vragen om structureel beleid. Op diocesaan niveau participeert het bisdom via de Dienst Kerk en Samenleving in een aantal provinciale, regionale en lokale initiatieven op het terrein van bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. Zo was de Dienst onlangs samen met de Pijler, provinciale organisatie voor uitkeringsgerechtigden en armoedevraagstukken in Limburg nauw betrokken bij de Euregionale conferentie 'Armoede en sociale uitsluiting' op 9 december 2010. Gezien de maatschappelijke betekenis heeft deze conferentie van de drie bisdommen in Roermond, Aken en Luik uit de Euregio Maas-Rijn veel publiciteit gekregen.

Euregionale conferentie

Doel van deze Euregionale conferentie was met name om een verbinding te leggen tussen sociaal-maatschappelijke en kerkelijke organisaties die met het vraagstuk van armoede en sociale uitsluiting bezig zijn in het grensgebied van Zuidelijk Limburg. Maar we hebben ook gekeken hoe deze problematiek in de Euregio opgepakt wordt. Want armoede is niet alleen een probleem van Nederland, het speelt overall. Ook in de ons omringende landen België en Duitsland komt armoede voor.

Maatschappelijk rendement

Zo keek Dr. Nol Reverda, socioloog en als lector sociale integratie en demografische krimp verbonden aan de Hogeschool Zuyd, in zijn betoog uitdrukkelijk naar het maatschappelijk rendement van mensen die, door verschillende sociaal-maatschappelijke en economische oorzaken, buiten het arbeidsproces staan. Vaak komen zij door de financiële consequenties in een spiraal van sociale uitsluiting terecht. Zo gaf hij uitdrukkelijk aan dat ieder mens van betekenis is! Alleen vallen in onze moderne samenleving steeds vaker mensen buiten de boot die sociaal maatschappelijk kwetsbaar zijn. Hij noemde daarbij o.a. een in Nederland groeiende groep werkende armen – zestig procent van deze

groep is zelfstandige zonder personeel (ZZP'er) - en mensen die laaggeletterd zijn. Maar ook deze mensen zijn van betekenis voor onze samenleving, zij zijn het zgn. sociale kapitaal van de samenleving. Sociaal kapitaal betreft "alle informele en formele menselijke activiteiten, die leiden tot actief burgerschap, onderling vertrouwen, wederzijdse steun en wederkerigheid. Het gaat hier onder andere om zorg en welzijn, leefbaarheid, woonklimaat, onderwijs, veiligheid en lidmaatschap van allerlei verbanden". Overheden zouden daarbij bruggenbouwers moeten zijn om dit sociale kapitaal te activeren en te binden, eerder dan het in te binden of uit te sluiten. Maar niet alleen de overheden, ook sociaal-maatschappelijke en kerkelijke organisaties zijn hierbij van groot belang. Zij kunnen in hun organisaties ervaringen en lotgenotencontacten bundelen en versterken. Een bijdrage leveren aan het opbouwen van sociale netwerken om zo de eenzaamheid te doorbreken. Zij kunnen mensen ook het gevoel geven dat ze er toe doen, dat ze een eigenwaarde hebben, naast een eigen verantwoordelijkheid. Nol Reverda besloot zijn inleiding met te wijzen op de insluitende kracht, die uitgaat van de website www.armoedeinlimburg.nl. Hij gaf de opbouw van deze site weer en onderstreepte met name de combinatie van achtergrond informatie, verhalen van mensen, actualiteit, de wegwijzer naar steun door instellingen en organisaties en het marktplein, waar mensen zaken kunnen ruilen.

Filmpresentaties

Op de dag zelf werden de vele woorden uit de inleidingen ook zichtbaar in aantal videopresentaties waarin men concrete projecten aan het werk zag en mensen hun ervaringen en belevenissen deelden. Het waren filmpjes over de Regenbogenshule in Krefeld, over VZW De Brug in Hasselt en over Moedercentrum De Heksenketel in Heerlen, die tijdens de conferentie op 9 december zijn getoond. In de film van het Nederlandse project werd met name het aspect van bundeling van belangenbehartiging en het nemen van zelfverantwoordelijkheid uitdrukkelijk belicht. In het getoonde project werd duidelijk gewerkt aan empowerment van kwetsbare en sociaal zwakke mensen. Om zo weer hun eigen kracht te ontdekken en zelf te werken om hun eigen armoede en sociale uitsluiting te ontgroeien. Prof. dr. Kristel Driessens vatte dit aspect samen in haar statement "dat armoedebestrijding gericht moet

Hub Vossen
[Foto: Peter de Bie]

zijn op verbinden en versterken van mensen en werken aan dialoog". Waarbij het belangrijk is dat mensen ook zelf mee werken aan het opbouwen van hun eigen zelfrespect en van daaruit ook weer zelfverantwoordelijkheid durven nemen.

De videofilmpjes en teksten van de Eurogionale conferentie zijn te zien en te lezen op de website www.armoedeinlimburg.nl

Eigen kracht

In deze, in België ontwikkelde methodiek van Bind-Kracht, staat de erkenning van de complexiteit van de problemen waar mensen in armoede mee te maken hebben centraal. Zo gaat men uit van het feit dat armoede eigenlijk een gelaagd probleem is, waarbij aandacht moet zijn voor de leefwereld van mensen, en mensen voorbij moeten gaan aan de schuldvraag maar de kracht van mensen moet mobiliseren. De missie van Bind-kracht is het ondersteunen en versterken van het krachtgericht werken met mensen in armoede. Bind-kracht is ontwikkeld vanuit de definitie van armoede, die prof. Jan Vranken in de serie Jaarboeken Armoede en Sociale Uitsluiting in België hanteert: "Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen." Opvallend in deze definitie is niet zozeer het gebrek aan inkomen

als wel de gelaagdheid van materiële en immateriële aspecten en vooral het sluiten van de toegangen tot participatie.

De maatschappelijke kloof waarin mensen bij armoede en sociale uitsluiting terecht komen is, vanuit de methodiek van Bind-Kracht, te overbruggen wanneer men een appèl doet op het psychologische kapitaal van personen in armoede en hun omgeving. De samenleving moet daarvoor de economische, sociale en culturele kapitaalvormen voor iedereen toegankelijk maken. Als ieder menselijke kansen heeft op niet-kwetsende sociale en maatschappelijke interacties en op waardevolle binding met zichzelf, de anderen, de maatschappij en de toekomst dan kan de problematiek van armoede en sociale uitsluiting overwonnen worden.

Deze methodiek heeft in België al vorm gekregen in een Vlaams Netwerk van verenigingen waarin armen het woord nemen en zelf werken aan het ontwikkelen van de eigen krachten. In Nederland is een vergelijkbare methode ontstaan in de Eigen Kracht Centrale (zie <http://www.eigen-kracht.nl/nl>; niet te verwarren met de afslankmethode eigen kracht). Zo bracht deze conferentie boeiende verhalen en concrete voorbeelden aan het licht. De getoonde voorbeelden vragen om navolging op vele plekken in Nederland. De voorbeelden laten ook zien dat deze problematiek daadwerkelijk gezamenlijk opgepakt moet worden.

En nu verder

Parochies en kerkelijke vrijwilligers kunnen zo laten zien dat zij oog en oor hebben voor de maatschappelijke noden in onze samenleving. Zicht hebben op wat er daadwerkelijk in onze samenleving speelt en het ook van groot belang vinden om samen met andere organisaties te werken aan concrete en doelgerichte oplossingen. Samen sta je immers sterk. Samen kun je van betekenis zijn voor de slachtoffers, maar kun je ook het gesprek aan gaan met bestuurders en politici. Met deze conferentie hopen we een gezamenlijk vervolg stap gezet te hebben om de problematiek van armoede en sociale uitsluiting in de Limburgse samenleving aan te pakken. In overleg met de aanwezige organisaties willen we gezamenlijke vervolgstappen gaan zetten. Daarbij zijn ook parochies en diaconale vrijwilligers van groot belang.

Kerken willen fatsoenlijke bescherming arme burgers door overheid

Onderzoek 'Armoede in Nederland 2010' verschenen

Peter de Bie is stafmedewerker landelijk bureau DISK en secretaris van de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA

De zorg- en beschermingstaak van de overheid schiet te kort. Dat is de meest schrijnende conclusie die blijkt uit het breed kerkelijke onderzoek 'Armoede in Nederland 2010'. Dat stuit de kerken tegen de borst. Grote groepen burgers zijn afhankelijk geworden van diaconale hulp door kerken.

De kerken dringen er om die reden bij hun lokale diaconale organisaties op aan dat zij de uitkomsten van het onderzoek naar diaconale hulp als een belangrijk signaal inbrengen bij hun lokale overheden en pleiten voor een duurzaam sociaal armoedebeleid en betere uitvoering van de sociale zekerheid. Ds. Peter Verhoeff, preses van de generale synode van de Protestantse Kerk, noemt het "een kwestie van fatsoen dat de overheid verantwoordelijkheid draagt voor wie dat zelf niet kan".

Het schild voor de zwakken erodeert

Ds. Peter Verhoeff: "Gerechtigheid is recht, en daar behoort in een beschaafde samenleving de overheid zorg voor te dragen. Waar mensen vallen, daar dienen zij opgevangen te worden. En het net dat daarvoor nodig is, dient te worden opgehouden door de overheid. Pas wanneer die zorg tekort schiet, wanneer het recht niet functioneert, of wanneer er meer nodig is dan recht doen, pas dan komt de kerk in beeld". De Protestantse en de Rooms-Katholieke Kerk pleiten samen met andere kerkgenootschappen richting landelijke overheid voor een duurzaam sociaal armoedebeleid. De plannen van de nieuwe regering hollen de financiële draagkracht van bijstandsgerechtigden verder uit, terwijl het kabinet ook bezuinigingen voorstelt voor groepen kwetsbare mensen, zoals jonggehandicapten. "Vandaag trekken de kerken aan de bel en vragen van de overheid een fatsoenlijke bescherming van onze arme burgers", zegt Mgr. dr. Gerard de Korte, Bis-

schop van het Bisdom Groningen-Leeuwarden en bisschopferent voor Kerk en Samenleving. "Het gaat hier om gerechtigheid. De overheid behoort immers een schild voor de zwakken te zijn. In ons nog steeds welvarende land bestaat een hardnekkige kern van armen. Het gaat om ruwweg 8 procent van de bevolking: bijna 550.000 huishoudens waarbinnen honderdduizenden kinderen en jongeren leven."

De kerken hebben aanbevelingen geformuleerd richting de landelijke overheid om maatregelen te ontwikkelen om de financiële positie van armoede risicogroepen te versterken. Dat kan door extra voorzieningen te treffen, categoriale verstrekkingen mogelijk te maken, procedures en het toeslagenstelsel te vereenvoudigen. Lokale overheden kunnen meer investeren in persoonsgerichte werkwijzen als formuleren brigades, waarbij de eigen kracht en mogelijkheden van mensen centraal staan. De overheden wordt ook geadviseerd om - samen met maatschappelijke partners - preventie en nazorg bij schuldhulpverlening te ontwikkelen, om mensen met oplopende schulden effectief te kunnen ondersteunen.

Drie kwalitatieve verkenningen

Het onderzoek is uitgebreid met drie kwalitatieve verkenningen. Vijftien plattelandskerken, elf migrantenkerken en acht moskeeën zijn bevraagd om te achterhalen hoe de diaconale hulpverlening in deze netwerken wordt georganiseerd. De belangrijkste conclusies uit deze verkenningen zijn de volgende. Hoewel armoede wel voorkomt op het platteland, lijkt er hier vooral verborgen armoede te zijn, veroorzaakt door schaamtegevoelens. Migrantengerken vormen belangrijke netwerken voor ondersteuning en hulpverlening. Moskeeën hebben een bemiddelende rol binnen het eigen netwerk voor hulp. Er wordt vooral

informele diaconale hulp geboden, in natura. Deze hulp wordt incidenteel georganiseerd en is gericht op de ondersteuning van leden uit de eigen gemeenschap.

Integraal armoedebeleid is nodig

Het onderzoek 'Armoede in Nederland 2010' is verschenen aan het einde van het Europees Jaar tegen armoede en uitsluiting. Het terugdringen van het aantal huishoudens met armoede is een belangrijk speerpunt in Europa voor het komend decennium. Een goed lokaal armoedebeleid kan hierin een belangrijke rol spelen. Toch zal dat niet voldoende zijn. Er is meer nodig om de financiële positie van risicogroepen te versterken. Denk aan extra voorzieningen rond maaltijden, kleding, wonen en woninginrichting, formulieren- en lokethulp, meer categoriale verstrekkingen en het vereenvoudigen van de procedures en het toegelagte toestel. Dit sluit aan bij het pleidooi van andere landelijke organisaties die een kerntaak hebben in de sociale zekerheid, waaronder Divosa. Ook een sluitend systeem voor de schuldenproblematiek, met specifieke aandacht voor preventie en nazorg is gewenst. Binnen de diaconale organisaties liggen kansen om vrijwilligers meer te betrekken bij het voorkomen van (nieuwe) schulden en de nazorg. Samenwerking op dit specifieke terrein zal in de praktijk ontwikkeld moeten worden. Diverse vrijwilligersorganisaties hebben dankzij de motie

Ortega-Martijn (zie kader) financiële ondersteuning gekregen om initiatieven van vrijwillige schuldhulp op te zetten. Een projectalliantie van Kerk in Actie, het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad, de Evangelische Alliantie, SKIN (migrantenkerken) en de Protestants-Christelijke Ouderen Bond zal in 25 plaatsen in Nederland samen met plaatselijke diaconale organisaties maatjesprojecten starten van mensen met beginnende en problematische schulden.

Bijbelse waarden

'Nederland Armoedevrij' is in 2010 het motto van de Sociale Alliantie, het netwerk waarin de kerken optrekken met de vakbonden, cliëntenorganisaties en andere maatschappelijke organisaties om armoede structureel in ons land te bestrijden. Vanuit dit netwerk wordt het debat gevoerd met verantwoordelijke bestuurders en politici. De Bijbelse waarden die richtinggevend zijn in kerken gaan uit van een rechtvaardige samenleving, waarin iedereen op zijn of haar eigen wijze kan participeren, zonder daarbij op lange termijn afhankelijk te zijn van noodhulp of voedselhulp. De groei van het aantal hulpvragen is daarom geen wenselijke ontwikkeling. Bezuinigingen kunnen dit aantal nog laten toenemen. Dat is iets waar de kerken krachtig stelling tegen zullen nemen. Ondertussen zullen ze niet nalaten te doen wat op hun weg komt.

& Alle rapporten, bijlagen en tabellen van het onderzoek 'Armoede in Nederland 2010' zijn te downloaden van: www.kerkinactie.nl/armoedeonderzoek.

& Naast de Protestantse Kerk in Nederland Kerk in Actie en Rooms-Katholieke Kerk deden aan het onderzoek mee: de Vincentiusvereniging-Nederland, de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, de Remonstrantse Broederschap, de Oud-Katholieke Kerk van Nederland, de Evangelische Broedergemeente, de Syrisch Koptische Kerk, de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, de Basisbeweging Nederland, het Kerkgenootschap der Zevendedags Adventisten, allen samenwerkend in de Raad van Kerken in Nederland, en de kerkge-

nootschappen die aangesloten zijn bij de Evangelische Alliantie, te weten Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten, Leger des Heils, Unie van Baptistengemeenten, ABC-gemeenten, Kerk van de Nazarener, Rafaël Nederland. Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad en de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA speelden een actieve rol bij de uitvoering van het onderzoek.

& Motie 24515, nr. 165. In de motie Ortega-Martijn is in de Tweede Kamer in oktober 2010 gevraagd om een deel van de extra middelen voor schuldhulpverlening beschikbaar te stellen voor landelijke vrijwilligersorganisaties, die in samenwerking met gemeenten en/of professionele

schuldhulporganisaties het ondersteunende 'werk' van vrijwilligers bij schuldhulpverlening bevorderen en daarmee de effectiviteit van schuldhulpverlening verbeteren. Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad (LKDB), Kerk in Actie, de Evangelische Alliantie (EA), de Protestants Christelijke Ouderen Bond (PCOB), de christelijke migrantenkerken (zoals samenwerkend in SKIN) en een viertal christelijke schuldhulporganisaties hebben in dit landelijke project voor de uitvoering hun krachten gebundeld.

& Project SchuldHulpMaatje
Lees meer over het project SchuldHulpMaatje van de landelijke kerkelijke organisaties op www.schuldhulpmaatje.nl

Rapport 'Armoede in Nederland 2010'

Op 4 november 2010 is het onderzoek 'Armoede in Nederland 2010' gepresenteerd. Dat is het vijfde onderzoek naar financiële hulpverlening door plaatselijke diaconieën aan mensen in de knel.

De resultaten

Hub Crijns is directeur landelijk bureau Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken (DISK), lid van de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA
Carla van der Vlist is teamleider Kerk in Actie, Diaconaal werk van de Protestantse Kerk in Nederland

Het onderzoeksresultaat geeft inzicht in de mate waarin en de wijze waarop kerken hun middelen inzetten om mensen individueel te helpen. In 2010 is voor het eerst ook gevraagd naar de omvang van de ondersteuning die kerken bieden aan collectieve vormen van armoedebestrijding; noodfondsen, voedselbanken, kerstpakketten-acties, ruilwinkels, stichting Leergeld, belangengroepen, et cetera.

Tijdens de presentatie [Foto: Peter de Bie]

Opvallende resultaten

Van de plaatselijke diaconale organisaties is 74 procent al jarenlang bezig met armoedebestrijding. Dat zijn 3.171 lokale diaconale organisaties van de kerken in Nederland. Samenwerking met andere instanties is vooral de sleutel om armoede te signaleren en hen te activeren de hulp over te nemen. Ook gerichte communicatie via kerkelijke media werkt goed om mensen te bereiken die hulp nodig hebben. Een derde succesfactor is het aanstellen van een deskundige sociaal diaken of vrijwilliger die zich geheel kan bezighouden met de taak mensen in armoede te ondersteunen. De hulp wordt vooral geboden via giften, in natura, in leningen of via het mogelijk maken van een vakantie. Naast

deze materiële hulp bieden bijna alle diaconale organisaties ondersteuning door mensen op te zoeken, te helpen bij het invullen van de formulieren, het verzorgen van de thuisadministratie en het begeleiden van mensen bij hun contacten met instanties.

Het meest opvallend is het aantal gestegen hulpvragen. Binnen de Protestantse Kerk in Nederland zijn 15.852 hulpvragen geregistreerd. In 2008 waren dit er 7.263. Er is dus sprake van een verdubbeling met het voorgaande onderzoek. Ook bij de Rooms-Katholieke Kerken is het aantal gestegen met ruim 20%, namelijk van 9.809 in 2008 tot 11.911 aanvragen om hulp in 2010. De totaalcijfers laten zien dat een diaconale organisatie gemiddeld 11,2 aanvragen per jaar ontvangt. Gemiddeld wordt per lokale diaconale organisatie een bedrag besteed van € 4.058 aan individuele financiële hulpverlening. Omgezet in totaalcijfers komt het erop neer dat de diaconale organisaties € 12.327.739 besteden aan individuele hulpverlening. Dit bedrag wijkt niet veel af van het onderzoek in 2008, waardoor de conclusie moet worden getrokken dat kerken met dezelfde middelen meer mensen helpen. Het onderzoek heeft een hoge representatieve betrouwbaarheid, waarbij er gerekend is met gewogen gemiddelden naar grootte van kerken en burgerlijke gemeenten. In het onderzoek wordt de onderzoeksmethode en berekening van de cijfers apart verantwoord. Naast individuele hulp ondersteunen de diaconale organisaties ook collectieve initiatieven van armoedebestrijding zoals noodfondsen, voedselbanken of andere diaconale doelen, die zich op groepen richten. Daarmee is een bedrag gemoeid van € 12.206.330. Dit optellend bij het eerder genoemde bedrag voor individuele hulp en ook nog de specifieke middelen die besteed worden om de situatie van mensen te verlichten via kerstpakketten, te weten € 3.369.915 en ondersteuning

via inloophuizen, te weten € 1.715.562 is met de diaconale hulp een totaalbedrag gemoeid van € 29.619.546.

Hulp in de praktijk

Wie worden dan vooral geholpen? Geen verrassende andere feiten dan in reguliere onderzoeken rond armoede van het SCP en CBS komen naar voren. Vooral alleenstaande ouders worden geholpen (51,8%), direct gevolgd door mensen zonder betaald werk (48%). Volgens de gegevens van de kerken zijn dit niet samenvallende groepen. Andere veelvoorkomende groepen zijn ouderen, asielzoekers en mensen met psychische beperkingen. Diaconale organisaties geven aan dat hulpvragen vooral nodig zijn vanwege schuldenproblematiek of dat men lang met een laag inkomen moet rondkomen. De derde veel genoemde oorzaak is de onbekendheid met regelgeving en de bureaucratie. Ook incidentele hoge uitgaven waarvoor op een andere manier geen voorzieningen voorhanden zijn, veroorzaken dat mensen hulp moeten vragen bij een diaconale organisatie.

Diaconale organisaties geven deze hulp niet op eigen houtje. Men werkt samen met de Sociale Dienst, Maatschappelijk Werk, organisaties voor schuldhulpverlening en met andere diaconale organisaties. In plattelandplaatsen is deze samenwerking minder sterk georganiseerd. De diaconale organisaties hebben ook actief contact gezocht met hun lokale overheid, per kerkgenootschap verschillend, maar over het gehele onderzoek gezien meer dan in 2008. Op de vraag wat ze mee willen

geven aan de landelijke overheid klinkt met name de oproep om de regelgeving te vereenvoudigen en een betere uitvoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Tevens wordt er gepleit voor minder bureaucratie en meer samenwerking tussen uitkeringsinstanties. Veel zwakkeren in de samenleving komen niet door het woud van regels heen volgens de diaconale organisaties.

Informeel en beladen met schaamte en taboe

In de drie verkenningen onder moskeeën, migrantenkerken en plattelandskerken zien we hoe hulp vooral op informele wijze wordt geboden. Er is verschil van inzicht tussen de moskeeën en migrantenkerken én de traditionele diaconale organisaties over de definitie van armoede in een Nederlandse context. Daar hangt de vergelijking met situaties in landen van herkomst mee samen. De materiële problemen zijn nauw verbonden met andere maatschappelijke zaken zoals het proces van integreren en het vinden van aansluiting in onze samenleving, wat de nodige geestelijke en psychische vragen met zich meebrengt. Er wordt in deze netwerken ad-hoc, vaak in natura financiële hulp geboden, vooral in eigen kring. Gevoelens van schaamte en taboes belemmeren hulp te vragen, evenals de onbekendheid met de regelgeving en de bureaucratie. De moskeeën zijn door de interviews bewuster geworden van het belang van noodhulp die hun leden wellicht nodig hebben. Tegelijk is men uit op meer samenwerking met instanties én met de kerken die ze vooral zien als een bondgenoot in de strijd tegen de afnemende

tolerantie. Zowel in moskeeën, migrantenkerken maar ook op het platteland is er nog een belangrijke slag te maken in bewustwording van de aanwezigheid van armoede in hun directe context.

Belangrijk sociaal vangnet

De diaconale organisaties van de kerken vormen een belangrijk sociaal vangnet voor mensen in armoede die niet of niet voldoende geholpen worden via de reguliere kanalen. Los van de vraag of dit een wenselijke rol op de langere termijn is, zien we door de forse toename van het aantal hulpvragen in het jaar waarin de Kredietcrisis een hoogtepunt bereikte, dat de financiële nood bij veel mensen aan de lippen stond. Een beroep doen op diaconale hulp is meestal een laatste redmiddel. Tegelijk staan de beschikbare middelen bij de diaconale organisaties door dezelfde crisis onder druk en werd er minder per aanvraag toegekend. De risicogroepen waaraan vooral hulp wordt gegeven zijn hetzelfde gebleven in de loop van de jaren. Effecten van de verbeteringen van het lokale armoedebeleid zien kerken in elk geval nog niet terug in deze cijfers van de diaconale hulpverlening. In het onderzoek naar diaconale hulp 2010 is alleen de formele materiële hulp gemeten. De maatschappelijke en economische waarde van dit sociaal vangnet ligt aanzienlijk hoger, gezien de geboden immateriële informele ondersteuning van mensen in kwetsbare (financiële) posities. Eerdere onderzoeken naar het maatschappelijke rendement van kerkelijke activiteiten laten zien dat deze inzet miljoenen waard is. De maatschap-

pelijke inzet van de Rotterdamse migrantenkerken is bijvoorbeeld in het onderzoek 'Tel je zegeningen' (Nijmegen 2008) vastgesteld op 120 miljoen. Ook is de onderlinge informele hulp binnen kerkelijke netwerken niet in beeld gebracht, noch de vele uren die diaconale vrijwilligers inzetten in andere organisaties, zoals vakbonden, sportverenigingen, ouderenbonden, welzijnsorganisaties, allerlei bezoeksorganisaties. Hoe beoordelen diaconale organisaties hun actieve rol op het terrein van armoebestrijding? Gezien hun constante betrokkenheid door de jaren heen blijkt dat kerken een actieve rol willen spelen op het terrein van armoedebestrijding. Tegelijk hechten ze aan het gesprek met de lokale overheid en wordt er sterk gepleit voor een duurzaam sociaal armoedebeleid en betere uitvoering van de sociale zekerheid. Diaconale organisaties geven duidelijke indicatoren aan in het onderzoek waarom dit nodig is. Schulden, het langdurig moeten rondkomen van een laag inkomen, en het verlies aan sociaal netwerk vormen de knelpunten bij hulpvragers, dit in samenhang met de bureaucratische drempels die alle regelingen en voorzieningen opwerpen. Daarnaast spelen ook persoonsgerichte oorzaken als lagere scholing, psychische of lichamelijke beperkingen, etnische afkomst en taalproblemen een rol.

'Armoede in Nederland' Editie 2010

Een breed scala aan kerkgenootschappen en kerkelijke organisaties heeft in het jaar 2010 een nieuw onderzoek naar hulpverlening door plaatselijke kerken aan mensen in Nederland die financieel in de knel zijn geraakt. In de maanden maart en april 2010 werden de vragenlijsten beantwoord door de plaatselijke kerken en in februari startten de diepte-interviews voor drie aanvullende verkenningen. In de maanden daarna werden de gegevens verwerkt en rapportages geschreven. Op 4 november is het rapport aangeboden aan kerkleiders en verantwoordelijke politici.

In het onderzoek is aan diaconieën en parochiële caritasinstellingen gevraagd in hoeverre zij mensen in nood financieel bijstaan, om hoeveel aanvragen het gaat, welke bedragen daarmee gemoeid zijn, welke mensen aankloppen bij kerken, wat de achterliggende problematiek is, met wie in deze wordt samengewerkt en welke suggesties voor verbeterd beleid te geven zijn. Dit onderzoek is een vervolg op soortgelijke onderzoeken in 2002, 2005, 2006 en 2008. De kerken willen met het onderzoek van 2010 de vinger aan de pols houden bij de sociale en economische

ontwikkelingen. Zijn de gevolgen van de crisis merkbaar in de noden die plaatselijke kerken tegenkomen? De editie 2010 van het onderzoek heeft een aantal nieuwe aspecten. Nieuw is dat dit keer naast vragen over individuele financiële hulp in de enquête is doorggevraagd naar investeringen in geld en menskracht in meer collectief georganiseerde hulp. Zo is gevraagd naar de betrokkenheid van kerken bij voedselbanken, kledingwinkels/ruilwinkels, noodfondsen, Arme Kant en EVA-groepen, Stichtingen Leergeld, Inloophuizen en andere soortgelijke initiatieven. Het onderzoek is uitgebreid met drie kwalitatieve verkenningen, die

voortkomen uit de aanbevelingen van voorgaande onderzoeken. Er zijn interviews gehouden met sleutelpersonen in plattelandskerken, migrantenkerken en moskeeën om te achterhalen hoe de diaconale hulpverlening in deze netwerken wordt georganiseerd. Hoewel armoede voorkomt op het platteland, met name aan de randen van Nederland, concentreert de diaconale hulp zich vooral in grotere steden. Vijftien plattelandskerken zijn bevraagd om meer zicht te krijgen op de factoren die hun betrokkenheid bij armoedebestrijding belemmeren of bevorderen. De migrantenkerken hebben hun unieke interne structuur waardoor het niet mogelijk was hen

aan te laten haken bij het kwantitatieve onderzoek. Elf migrantenkerken van diverse religieuze denominaties zijn geïnterviewd hoe zij armoede tegenkomen in hun gemeenschap en hoe ze daar op inspelen. Deze beide verkenningen stonden onder leiding van Prof. Dr. H. Noordegraaf, bijzonder hoogleraar diaconaat. Ook sleutelpersonen uit acht moskeeën hebben in interviews verteld hoe binnen hun kring omgegaan wordt met hulpvragen vanwege materiële problemen. Deze verkenning is verricht door Drs. Ria van Nistelrooij, werkzaam bij Stichting Vonk te Tilburg.

Schuldhulpverlening als impuls voor diaconale samenwerking

Samen op de bres

Wim Althuis is diaconaal medewerker van de Evangelische Alliantie

Mieke Kerkhof-Scheenaard is communicatiemedewerker van het project SchuldHulpMaatje

Wat is mooier dan kerken die samen optrekken? Als het lukt, is het een geweldige zegen, niet alleen voor de kerken zelf, maar ook voor de samenleving eromheen. Heel concreet is dat te zien waar plaatselijke kerken zich samen richten op menselijke nood in hun omgeving. Vijf landelijke kerkelijke organisaties hebben daarom de handen ineengeslagen om lokale samenwerking een impuls te geven met een actuele vorm van hulpverlening. Voor de lancering van dit project SchuldHulpMaatje maken zij dankbaar gebruik van plaatsen met de nodige ervaring in diaconale samenwerking. Een impressie van drie voorbeeld locaties ter inspiratie.

Opdat zij allen één zijn ...

Kerkelijke eenheid en samenwerking is een christelijke opdocht (Johannes 17). Maar de route ernaartoe is vaak geen eenvoudige weg, met veel drempels, obstakels en valkuilen. Om een paar bekende te noemen: botsende theologische inzichten,

taal-, stijl- en cultuurverschillen, de impact van (ontbrekende) 'persoonlijke chemie', enzovoorts. Als we kijken naar de lange historie van kerkelijke fragmentatie is het niet zelden een riskant en onbezonnen waagstuk om de diepe kloven tussen diverse kerkelijke populaties te overbruggen. Maar hoe groter de cultuurverschillen, des te groter ook de vreugde van de herkenning, wanneer we zien dat we dezelfde Heer dienen en dat het dezelfde Geest is die dwars door kerkmuren heen het Lichaam van Christus opbouwt.

Diaconale samenwerking

Er zijn heel wat kerkelijke terreinen - vooral wat het viereen betreft - waar theologische en cultuurverschillen zo groot zijn, dat alleen al de gedachte aan samen optrekken een eschatologisch vergezicht lijkt. Bij het diaconale handelen, in het praktisch omzien naar medemensen in nood, lijken deze verschillen aanmerkelijk minder groot. In tal van

steden en dorpen bestaat zelfs een lange traditie van diaconale samenwerking. Armoede maakt geen verschil in kerkelijke kleur. Veel protestantse, 'kleine gereformeerde' en katholieke parochiële caritasinstellingen of diaconale groepen hebben een modus gevonden om samen hulpprojecten, voedselbanken of kledingwinkels en noodfondsen op te starten. In veel plaatsen, maar nog lang niet overal, hebben ook de evangelische, baptisten- en pinkstergemeenten zich hier gaandeweg bij aangesloten. Soms hebben evangelische kerken - zoals het Leger des Heils - zelfstandige diaconale projecten ontwikkeld, bijvoorbeeld voor hulp aan daklozen en verslaafden.

WMO

Onder invloed van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) worden kerken in toenemende mate door de overheid bij het lokale welzijnswerk betrokken. Vaak is het contact hierover tussen kerken en de overheid nog een moeizaam proces. Voor een deel komt dit doordat kerken terughoudend zijn om de overheid op profetische wijze aan te spreken op haar taak en verantwoordelijkheid om voor de zwakken in de samenleving te zorgen. Hoewel onbedoeld, heeft deze ontwikkeling ertoe bijgedragen dat kerken meer dan voorheen gestimuleerd worden elkaar op te zoeken en met 'één gezicht' naar buiten te treden. De plaatsen waar sprake is van diaconale samenwerking tussen kerken blijken ook de plaatsen te zijn met relatief veel diaconale bedrijvigheid. Dat is niet verwonderlijk, omdat kerken samen een breder sociaal netwerk hebben waardoor zij meer men-

sen met hulpvragen bereiken. Bovendien sporen kerken elkaar rond deze diaconale platforms aan en helpen zij zichzelf en elkaar op deze manier om sterker te worden.

SchuldHulpMaatje

Om lokale diaconale samenwerking - en dus ook diaconale bedrijvigheid - een gerichte impuls te geven, hebben vijf kerkelijke organisaties (Kerk in Actie, Samen Kerk in Nederland (SKIN), Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad (LKDB), Protestants-Christelijke Ouderen Bond (PCOB) en de Evangelische Alliantie (EA) de handen ineengeslagen en het project SchuldHulpMaatje opgezet. Met dit project willen zij in minstens vijftientig plaatsen diaconale netwerken in verbinding brengen met reguliere instellingen voor maatschappelijke zorg en schuldhulpverlening.

De opzet van SchuldHulpMaatje is dus tweeledig. Naast relevante hulpaspecten -

hoe help je mensen met financiële problemen? - is het project erop gericht om plaatselijke kerken te informeren over de mogelijkheden van samenwerking. Daarom zijn een drietal 'voorbeeldlocaties' geselecteerd: steden waar al enige tijd vruchtbare en inspirerende ervaringen zijn opgedaan op het gebied van diaconale samenwerking. Het gaat om Lelystad, Hellendoorn en Delft. Elk van deze drie diaconale initiatieven heeft zo zijn eigen karakter.

Jan van Opstal,
Gerrit Kadijk en
Aafko de Vries
tijdens het Symposium
SchuldHulpmaatje

[Foto: Hub Crijns]

LELYSTAD: Interkerkelijk Diaconaal Overleg (IDO)

Lelystad geniet landelijk en zelfs internationaal bekendheid vanwege de langdurige ervaring op het gebied van interkerkelijke diaconale samenwerking. Negen plaatselijke kerken, waaronder de plaatselijke parochies, werken nauw samen in het Interkerkelijk Diaconaal Overleg (IDO). Directeur Jan van Opstal: "Het IDO is ontstaan in reactie op de vraag vanuit de gemeente naar een overkoepelend aanspreekpunt voor de vele diaconale activiteiten". Eén van de onderdelen van het IDO is de Interkerkelijke SchuldHulpverlening Lelystad

(ISL), die onlangs haar 12,5-jarig jubileum vierde. Daarnaast omvat de organisatie onder andere enkele inlooptcentra en een voedselbank en heeft zij een centrale plaats in het sociale vangnet van de stad. In 2010 won het IDO de Eurodiaconia Award voor het totaalpakket aan diaconale activiteiten. De organisatie werkt nauw samen met plaatselijke maatschappelijke instanties en de gemeente. Het aantal geslaagde trajecten voor schuldhulp is hoog: 70 procent. Ter vergelijking: de reguliere schuldhulpverlening van de burgerlijke

overheid brengt een derde deel van de gestarte trajecten tot een goed einde. Door samenwerking met de woningbouwvereniging konden achttien van de negentien dreigende huisuitzettingen worden voorkomen. Voor de gemeente Lelystad is de subsidie aan het IDO een goede investering: in 2008 stond tegenover het subsidiebedrag van € 170.500,- een kostenbesparing van 1,6 miljoen. En dan hebben we het nog niet eens over de bespaarde ellende. Voor meer informatie: www.ido-lelystad.nl

HELLEDOORN: Samenwerkingsverband Diaconieën en Caritasinstellingen

Ook de gemeente Hellendoorn kent een lange traditie op het gebied van brede interkerkelijke zorg voor minima. Al vanaf 1992 is er een Werkgroep Kerk en Minima actief, een ontmoetingsgroep van kerkelijke en niet-kerkelijke minima. Nog voor de start van deze werkgroep hadden diakenen en caritasmedewerkers contact met de ambtenaren van de afdeling Sociale Zaken. De kerken werken samen ten behoeve van armoedebestrijding en sociale zekerheid in de stichting Hulpfonds Hellendoorn en de stichting Budget Op Orde Maken (BOOM). Coördinator Riki Dommerholt van het overkoepelende Samenwer-

kingsverband Diaconieën en Caritasinstellingen: "De aanleiding voor onze samenwerking was een brandbrief van de Protestantse Gemeente Hellendoorn aan het gemeentebestuur. Daarin beklagde zij zich erover dat de helft van haar budget opging aan noodhulp voor inwoners van de stad. Een landelijke mediahype was het gevolg, alsmede de oprichting van Hulpfonds Hellendoorn. De gemeente doneert nu jaarlijks € 1,- per inwoner aan dit hulpfonds. Samen met bijdragen van particulieren, diaconieën en bedrijven heeft het fonds jaarlijks € 70.000,- te besteden". Elk jaar zijn er zo'n honderd aanvragen bij het Hulpfonds.

De deelnemende instellingen werken goed samen, onderling en bijvoorbeeld ook met de woningbouwcorporatie. Er is afgesproken dat wanbetalers bij huurachterstand op het fonds geattendeerd worden, waardoor het aantal huisuitzettingen de afgelopen jaren aanzienlijk is teruggedrongen. De volgende stap is om tot vergelijkbare afspraken te komen met de nutsbedrijven. Inmiddels heeft men geconstateerd dat een gift of lening niet voldoende is om financiële problemen structureel op te lossen. Dat heeft geleid tot oprichting van de genoemde stichting BOOM.

Vergelijking

Als we de verhalen van de voorbeeldplaatsen (zie de kaderteksten op deze en de vorige pagina) naast elkaar leggen, valt op hoeveel kerken kunnen betekenen voor de samenleving. Door de krachten te bundelen kunnen zij een aanzienlijk verschil maken voor stadgenoten die (onder meer) met armoede kampen. Hierbij laten de drie besproken diaconale verbanden een pallet aan mogelijkheden zien,

DELFT: Interkerkelijk Sociaal Fonds (ISF)

De kerken in Delft werken sinds 1994 samen op het gebied van hulp aan mensen met financiële problemen. In het Interkerkelijk Sociaal Fonds (ISF) is nagenoeg de hele kerkelijke breedte van de stad terug te vinden, zelfs een moskee. Met de lokale overheid en plaatselijke maatschappelijke instanties heeft het ISF een pact tegen de armoede gesloten. ISF-coördinator Gerrit Kadijk: "Een volgende stap is om tot samenwerking met de woningbouwvereniging te komen." Het noodfonds van het ISF verstrekt leningen van maximaal € 750,- of een wekelijks bedrag aan leefgeld. Er zit een stijgende lijn in het aantal aanvragen. Dat komt niet alleen door de economische recessie, maar ook omdat het ISF meer bekend raakt bij maatschappelijke instellingen. In 2009 werden er 168 giften verstrekt en stond er een bedrag van € 15.582,- uit aan verstrekte leningen. Als aanvulling op het noodfonds startte het ISF in 2006 met persoonlijke budgetbegeleiding. Voor meer informatie: www.lsf.delft.nl

variërend van een kleinschalig samenwerkingsverband gericht op financiële noden (Delft) tot en met een uitgebreide zorginstelling met inloophuizen en een voedselbank (Lelystad). Daartussen zijn tal van varianten en tussenvormen denkbaar. De samenwerking was vaak een resultaat van gedreven voortrekkers, veel geduld en eindeloos bruggen bouwen. Daarbij hebben factoren als schrijnende armoede (Hellendoorn) en vragen van de overheid (Lelystad) een belangrijke stimulerende rol gespeeld. In Lelystad is sprake van een krachtenbundeling van de kerkelijke gemeenschappen; in beide andere plaatsen is er ook sprake van structurele samenwerking met maatschappelijke organisaties (Hellendoorn) en / of moskeeën (Delft). Een en ander is afhankelijk van lokale behoeftes en mogelijkheden. Wat de kerkelijke bandbreedte betreft, valt op dat in alle drie plaatsen de katholieke parochies deelnemen aan de diaconale samenwerking.

Tot slot

Samenwerken is niet de weg van de minste weerstand, maar het is alle moeite waard. De overeenkomstige noemer van de genoemde voorbeelden is dat de betrokken kerken in gezamenlijkheid meer en efficiënter kunnen omzien naar medemensen in nood. De diaconale presentie krijgt een impuls, waar kerken samen optrekken. Het project SchuldHulpMaatje wil die aansporing serieus nemen en doorgeven. Samen kom je verder!

Dit artikel is met toestemming overgenomen uit EA-gemeenteopbouw magazine Idea

"Van die bank af"

Annemieke Leidekker (STEK) over schuldhulp in Transvaal

Robert-Jan van den Hoorn is redacteur van Idea, missionair gemeenteopbouwblad van Evangelische Alliantie

Als het gaat om diaconale presentie, heeft de Protestantse Gemeente 's-Gravenhage haar STEK gevonden. Zo heet immers de stichting - voor STad En Kerk - die zich namens de plaatselijke PKN-gemeenten inzet voor kerkelijke en maatschappelijke dienstverlening. Een kerk met oog voor de stad dus, waardoor die stad de kerk weer in het oog kreeg. Inmiddels doet STEK verschillende projecten voor de burgerlijke gemeente. Vorig jaar besloten stad en STEK zich sterk te maken voor schuldhulpverlening. Met vrijwillige SchuldHulpMaatjes willen zij mensen 'van de bank af' helpen. Met die bank wordt in eerste instantie de Voedselbank bedoeld, waar veel mensen met problematische schulden terecht komen. Bij het uitdeelpunt de Paardenberg in de wijk Transvaal is het project inmiddels onder leiding van Annemieke Leidekker (31) van start gegaan.

Schuldhulp in Transvaal

Annemieke: "Na mijn studie Sociaal-culturele wetenschappen heb ik een tijdje bij Justitie gewerkt, onder meer op de afdeling Bezwaar. Ik had er vooral met papier te maken, niet met de mensen waarom het ging. Toen kreeg ik bij de kerk waar ik zat de

kans om een buurtproject uit te voeren. Ook al was het maar voor twee dagen in de week, ik was er erg blij mee. Daarnaast ging ik diaconaal opbouwwerk doen bij STEK. Na een aantal jaar kwam daar deze vacature voorbij. Wat mij vooral aansprak was het feit dat je met dit project mensen voor langere tijd in hun persoonlijke situatie begeleidt. De hulpvraag is duidelijk en we kunnen er wat aan doen." "Transvaal was een heel nieuwe wereld voor mij. Ik kom zelf uit een middenklassenmilieu: nooit ergens gebrek aan, een studie kunnen doen, enzovoort. Transvaal is zo'n beetje de andere kant van Den Haag: armoede, veel psychosociale problemen, drugshandel en verslaving. Dat heeft me geraakt, maar met een gevoel van bevestiging: dit is een plek waar je iets kunt betekenen."

Verontrustend

"Het project 'Van de bank af' komt voort uit onze ervaringen met de Voedselbank. Ons buurt-en-kerkhuis de Paardenberg is een van de uitdeelpunten. De laatste tijd zien we een verontrustende groei: van ruim honderd adressen een half jaar geleden naar zo'n 160 nu. Het gaat dan om vierhonderd mensen in totaal en dat aantal is nooit eerder

Het Symposium SchuldHulpMaatje werd druk bezocht.

[Foto: Hub Crijns]

zo groot geweest. Onze diaconale werkers kwamen ook steeds meer in aanraking met mensen die een combinatie van problemen hebben, waaronder hoge schulden. Nu is de Voedselbank bedoeld als een tijdelijke overbrugging van hooguit drie jaar. Maar steeds meer mensen werden er toch afhankelijk van.”

“We merkten dus dat we er onvoldoende in slagen om deze mensen hun zelfredzaamheid weer op gang te laten krijgen. Vaak gaan ze van crisis naar crisis, omdat ze pas in een crisissituatie aan de bel trekken. Interventie door Schuldhulpverlening is dan te kort en te beperkt qua focus. Deze mensen hebben iemand nodig die de tijd neemt om niet alleen naar het probleem, maar ook naar de persoon te kijken. Iemand die niet zo maar dingen overneemt, maar met de mensen praat en zoekt, meegaat naar instanties en alles samen met ze verwerkt. Professionele hulpverlening kan dat niet bieden: dat is gewoon te duur.’ Daarom dachten we: we gaan er vrijwilligers voor werven.”

Gelijkwaardigheid

“Tegelijkertijd is dat het lastige van dit werk: als SchulpHulpMaatje ben je geen hulpverlener. Je trekt met iemand op, je doet het samen. Het is verleidelijk om die gelijkwaardigheid los te laten en dingen toch over te nemen: ‘Laat maar, ik doe wel even dit, ik schrijf wel even dat’. In plaats daarvan moet je bedenken hoe iemand het straks allemaal zelf kan doen. Die bemoederende houding bespeurde ik tot mijn verbazing ook bij mijzelf. En wat ik vooral zo confronterend vind, je kiest vaak voor de makkelijke weg. Het kost immers veel meer tijd en inspanning om de dingen samen met die ander rustig uit te werken. Maar dat is juist de uitdaging.”

“Het is een aparte manier van werken. Ik ga nu niet direct met ‘het probleem’ - de schulden die mensen hebben - aan de slag, maar zoek naar maatjes. Het zal nog wel een tijdje duren voordat zo’n hulpvorm vaste voet aan de grond heeft. Potentiële vrijwilligers zijn relatief eenvoudig te bereiken, bijvoorbeeld met onze flyer. Maar potentiële cliënten worden daar niet warm of koud van. Die moet je bereiken met verhalen. Daarom sta ik hier elke donderdag bij de Voedselbank. Ik knoop gesprekken aan en ben beschikbaar voor vragen. En zo hopen we vertrouwen op te bouwen. De mensen die vervolgens aangeven wel een SchulpHulpMaatje te willen hebben, moeten er ook zelf heel wat energie in steken. Zo’n maatje is een jaar lang beschikbaar, voor een dagdeel per week. Dat is veel! Je ziet cliënten dan ook denken: 0, help, waar begin ik aan?”

Roeping

“De eerste twee lichten vrijwilligers hebben nu hun SchulpHulpMaatje-training afgerond. Zij krijgen binnenkort een tweede training van de gemeente, die specifiek ingaat op de sociale kaart van Den Haag. Dan zijn het gecertificeerde SchulpHulpMaatjes. Inmiddels hebben we de eerste koppelingen met cliënten al gemaakt. Uiteindelijk willen we veertig maatjes op deze locatie. We zoeken ze in eerste instantie bij mensen die dicht bij de belevingswereld van de bewoners hier staan. Daarvoor hebben we onder meer contact met de moskeeën in deze wijk, waarmee we trouwens ook al samen aan huis- werkbegeleiding doen. Maar ook als er vanuit de kerk zich vrijwilligers melden, weet ik dat er mooie dingen kunnen gebeuren. Voor hen gaat er vaak - net als voor mij een paar jaar terug - een hele wereld open.”

“Armoede, zoals die ook in een stad als Den Haag voorkomt, vraagt om meer dan het geld dat we in de collectebus doen. Het roept ons op om naar onszelf te kijken, als individuele christenen en als gemeente van Christus in haar geheel. Hoe kunnen wij delen met anderen, ook in tijd en aandacht? Het is een persoonlijke roeping voor elk gemeentelid om de kloof tussen arm en rijk te overbruggen. Ik denk dat we als mensen ook het meest tot ons recht komen op het moment dat we daarin investeren, er moeite voor doen. Door echt contact met mensen in andere situaties leer je meer over jezelf. Je leert ook je eigen voorspoed beter te zien en te benutten. Zo ervaar ik het zelf ook: ik ben mijn zegeningen meer op waarde gaan schatten.”

Het goede leven

“Als je met ellende geconfronteerd wordt, kan dat je ook lam slaan. Het kan de hoop wegnemen. Door te geloven kan ik door die ellende heen kijken. Dat vind ik ook het mooie van ons geloof: je weet dat er meer is. Overigens is het echt niet allemaal maar kommer en kwel, hoor, als je hier op de Paardenberg rondloopt. We hebben elke dag een inloop en dat is vaak een dolle boel. En bij de Voedselbank kun je zeker ook een stukje van het goede leven proeven. Uiteindelijk geldt voor heel veel van ons werk: al weet je niet wat de uitwerking zal zijn, van sommige dingen weet je gewoon dat ze goed zijn om te doen.”

Dit artikel is met toestemming overgenomen uit EA-gemeentebouwmagazine Idea

Chesed, Caritas, Diaconie, Zakaat ‘Zorg voor de naaste’ in Jodendom, Christendom en Islam

Henk Meeuws is voorzitter van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad en onderzoeker naar diaconie en vrijwilligerswerk

Onder bovenstaande titel verscheen in september 2010 bij de Academische Uitgeverij Eburon een mooi en informatief boekje dat ruime aandacht verdient. Het bundelt de voordrachten op 30 september 2009 gehouden bij gelegenheid van de studiemiddag *Kernwoorden voor zorg in jodendom, christendom en islam*, die het Centrum voor de Sociale Leer van de Kerk (CSLK) organiseerde in samenwerking met de dienst diaconie van het bisdom Haarlem-Amsterdam. Het CSKL, in 2008 door bisschop J. M. Punt opgericht, stelt zich ten doel de sociale leer van de Rooms-Katholieke Kerk te verdiepen en verspreiden, om daarmee een bijdrage te leveren aan de opbouw van een meer rechtvaardige samenleving in Nederland en daarbuiten (vgl.: www.cslk.nl). Op de studiemiddag van september 2009, de eerste van een reeks, lieten vier deskundigen aan de hand van vier kernwoorden hun licht schijnen over de aandacht voor zorg zoals deze tot uitdrukking komt in de drie grote monotheïstische godsdiensten die Abraham als vader van het geloof erkennen: de joodse, islamitische en christelijke. Wat het christendom betreft werd afzonderlijk aandacht besteed aan het katholicisme en het protestantisme, waarbij aangaande dit laatste de focus lag op de reformatische traditie zoals die

in Nederland onder invloed van Calvijn gestalte heeft gekregen.

Zorg voor de medemens in de Joodse traditie

Hoe zorg voor de naaste gewaardeerd wordt en vorm krijgt in het Jodendom laat Sasja Martel, directeur van het Joods Hospice Immanuel te Amsterdam, zien in haar bijdrage ‘Daden van trouw. Zorg voor de medemens in de joodse traditie’. Kernwoord daarin is *chesed*, dat omschreven kan worden als Gods betrokkenheid en verbondenheid met de wereld. Deze betrokken verbondenheid is het paradigma voor de mens. De mens is tot *chesed* geroepen in navolging van Gods zorg: de menselijke zorg voor de naaste is ‘Imitatio Dei’. Deze navolging of ook nabootsing van Gods zorg uit zich in respect voor de waardigheid van iedere mens, onvoorwaardelijk en onbaatzuchtig. Wat dit inhoudt illustreert Martel aan de zorg voor overledenen en rouwenden. De rituelen waarmee in de joodse traditie zowel de gestorvenen als degenen die achterblijven worden omringd, zijn uitingen van diep respect voor en heiliging van het leven, zij geven vorm aan de diepgewortelde gemeenschap van mensen in leven en dood zonder welke zij niet bestaan.

Henk Meeuws

[Foto: Tiddo Braun]

Grondslagen van de Islamitische armenzorg

Over de zorg voor de medemens in nood in de Islam spreekt de theoloog Mohammed Ajouaou in 'Zakât en sadaka, meer dan een aalmoes. Over de structuur en de ethische grondslagen van de islamitische armenzorg'. In de Islam is *geven* aan al wie materiële of immateriële hulp behoeft geen vrijblijvend voorschrift maar een essentiële ethische plicht. Als zodanig heeft het een fundamentele religieuze betekenis, want door het daden van *zakât en sadaka* groeit de mens in religieus opzicht. Het is een teken van ongelof en ondankbaarheid wanneer men nalaat aandacht te schenken aan wie in nood is, de noodlijdende niet geeft waarop die recht heeft of een verantwoording van de hulpvraag vergt. Het is in de armenzorg overigens wel zaak verspilling te voorkomen: God behagen is geen impulsieve emotionele daad, voor 'goed' geven is zeker in de context van de moderne samenleving een portie rationaliteit en zorgvuldige organisatie nodig.

Om barmhartigheid en gerechtigheid

Herman Noordegraaf, bijzonder hoogleraar voor diaconaat aan de Protestantse Theologische Universiteit Leiden, verheldert in zijn voordracht 'Om

barmhartigheid en gerechtigheid. Diaconaat in de Protestantse Kerk in Nederland' wat zorg voor de naaste betekent in de door Calvijn geïnspireerde protestantse traditie. Die zorg in alle mogelijke vormen, het *diaconaat*, is een wezenlijke taak van heel de geloofsgemeenschap en uit zich in werken van barmhartigheid en inzet voor gerechtigheid. Zij is tevens structureel verankerd in de kerkorde in het ambt van diaken. Diakenen vormen samen het college binnen de kerk (de *diakonie*) dat verantwoordelijk is voor het diaconaat. Diakenen maken deel uit van de bestuurlijke organen van de kerk op alle niveaus. Zij hebben een sociale functie die expliciet verbonden is met de liturgie, met name met de viering van het Avondmaal. In de huidige tijd staat het diaconaat voor de opgave nieuwe wegen te zoeken in antwoord op het krimpen en vergrijzen van de kerk enerzijds en de invoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) anderzijds, die de verantwoordelijkheid voor grote delen van het terrein van zorg en welzijn niet alleen meer bij de burgerlijke overheid legt. Kerk en diaconaat worden uitgedaagd op creatieve manier in te spelen op de mogelijkheden gestalte te geven aan de blijvende diaconale opdracht van het christelijk geloof.

Spreeken de katholieken over diaconie of over caritas?

In 'Caritas. Een actueel woord uit een mooie traditie' ten slotte houdt Erik Sengers een warm pleidooi voor de herinvoering in katholieke kring van het oeroude woord *caritas* ter aanduiding van de zorg voor de naaste. Weliswaar is 'caritas' lange tijd beladen geweest met de bijbetekenis van paternalisme en bemoeizucht, is het daarom in onbruik geraakt en is in plaats daarvan het woord 'diaconie' in zwang gekomen. Maar toch pleit Sengers voor een herwaardering van het begrip *caritas* omdat het beter dan 'diaconie' uitdrukt wat kerken doen als ze zich wijden aan zorg voor de naaste, en wat ze in de toekomst moeten doen. Ze laten zich dan immers bepalen door wat de bestaansvoorwaarde van christenen is: God die liefde is en zich geopenbaard heeft in de vleesgeworden liefde, Jezus de Gezalfde. Caritas, liefde, drukt uit in welke god christenen geloven, hoe zij zich moeten verhouden ten opzichte van anderen, waartoe zij op aarde zijn, in wat de bepalende kaders zijn van de wereld waarin zij leven. Het begrip *caritas* verheldert ook dat het in de zorg voor de naaste om een morele opdracht gaat waarin de liefde tot God en de liefde tot de naaste vereend zijn. Caritas is een deugd, een zedelijke gerichtheid op het goede die in een vaak moeizaam leerproces ingeoefend moet worden. De beoefening ervan vergt onderscheidingsvermogen om te kunnen bepalen wat hier en nu en moet het oog op de toekomst gedaan of gelaten moet worden. Bovendien is het begrip *caritas* beter geschikt omdat het van oudsher ook in de internationale context van RK Kerk gebruikt wordt ter aanduiding van de zorg voor de naaste. En ten slotte: het begrip 'diaconie' heeft blijkens recent exegetisch onderzoek een veel bredere betekenis dan het woord 'caritas': het duidt op het bemiddelende karakter van heel het kerkelijk handelen namens God, namens de bisschop. In het handelen dat aangeduid wordt als zorg voor de ander in nood, armoede en onrecht, wordt iets bepaalds bemiddelt: liefde. Vandaar zou

het beter zijn te spreken van *diaconia caritatis*, de dienst van de liefde, kortweg: *caritas*.

Helpen is eerst leren, dan doen

De vier voordrachten worden door professor Bart Koet ingeleid met een voorbeschouwing die tevens een soort nabetrachting is: 'Helpen is eerst leren, dan doen'. Daarin wordt o.m. aangegeven wat het doel van de studiemiddag was: inoefenen van 'leerling zijn'. De organisatoren beoogden een bijeenkomst waarin de inleiders en deelnemers een leermoment creëerden door voor elkaar en met elkaar te bezien wat hun onderscheiden religieuze tradities wat betreft de zorg voor de naaste aan positieve bijdragen aan de maatschappij kunnen inbrengen. De inleiding van Koet doet vermoeden dat men in deze opzet geslaagd is. Jammer is het dan ook, dat in het boekje een samenvatting van de ongetwijfeld boeiende onderlinge discussie ontbreekt.

Al bij al: aanbevolen

De eerste studiemiddag van het Centrum voor de Sociale Leer van de Kerk (CSLK) heeft een mooie en leerzame publicatie opgeleverd. Diepgaand onderzoek naar de historische wortels van de vier kernwoorden in de drie Abrahamitische religies hoeft de lezer er niet in te verwachten. Wie zich een beeld wil vormen van 'zorg voor de naaste' in de vier gepresenteerde religieuze tradities vindt hierin een laagdrempelige, positief georiënteerde en persoonlijk getoonzette uitwisseling die uitnodigt tot nadere reflectie. Wat mij betreft over bijvoorbeeld de implicaties van het gebruik van het concept 'zorg', over de kwestie 'caritas en/of diaconie' en over diaconie c.q. *caritas* als 'core business' in het hedendaags kerkelijk beleid. Daarom al bij al: zeer aanbevolen.

Erik Sengers en Bart Koet (red.), *Cesed, Caritas, Diaconie, Zakaat. 'Zorg voor de naaste' in jodendom, christendom en islam*, Delft: Eburon, 2010, 71p, € 12,50, ISBN 978 90 5972 389 4

Discussies en visie op Nederlands buurtpastoraat

Geert Rozema is pastoraalwerker buurtpastoraat Klarendal, St Marten, Spoorweghoek te Arnhem vanuit de Emmaus-wijngaardparochie

'De kramp voorbij, theologische noties bij zending, presentie en kerk' is een knap en kritisch overzichtswerk van theologische ontwikkelingen en discussies binnen het Nederlandstalige buurtpastoraat inclusief eigen baanbrekende visie.

Al zeker zestig jaar stellen kerken in een aantal Nederlandse en Vlaamse steden werkers vrij om op grond van het evangelie aanwezig te zijn in achterstandsbuurtten. Jannet van der Spek, oud-buurtpastor, theologe en momenteel predikant in Groningen, deed van 2001 tot 2005 onderzoek naar de theologische en ecclesiologische dilemma's die voortkomen uit dit werk. Van der Spek slaagt er op knappe wijze in een historisch en theologisch overzicht te schetsen – dit deel bestrijkt tweederde van het boek – van ruim een halve eeuw buurtpastoraat of Urban Mission, en vooral ook van bezinning erop en discussie erover. Een unicum, want zo'n overzicht was er naar mijn weten nog niet. Vlaamse, Rotterdamse, Dordtse, Utrechtse en andere pionierende pastores en theologen van verschillende snit.

Gereformeerde en hervormde evangelisatiepredikanten r.-k. pastores, wetenschappers van theologische faculteiten: allemaal passeren ze de revue, in verschillende werkfasen: Jos van Krimpen, Bob ter Haar, Egied van Broeckhoven (s.j.) Kor Schippers, Herman IJzerman, At Polhuis, Akke van der Kooij, Gerrit Jan van der Kolm, Andries Baart.

Urban mission

De nieuwe stedelijke missie en zending ontstaat als reactie op de periode van internationale missionering in vooral Afrika en Azië. En in een tijd van wereldwijde modernisering, urbanisering en industrialisering die veel Nederlandse theologen en kerken tot nadenken aanzette en vaak ook verlegen en voorzichtig maakte over de eigen 'binnenlandse' zending. Van der Spek legt uit dat de term Urban Mission uit Azië komt, en niet uit Amerika met haar bevrijdings- en zwarte theologie. In Azië vormen de kerken, net als in veel Rotterdamse oude wijken, een minderheidspositie. Via de Wereldraad van Kerken waait het Nederland eind jaren veertig

binnen als concept. Van der Spek onderscheidt de paraplueterm voor missionaire activiteiten van West-Europese tweelingzus Industrial Mission, die haar wortels aan r.-k. kant vooral heeft in de geschiedenis van de Franse priester arbeiders. Urban Mission is theologisch hoofdzakelijk gebaseerd op het begrip Missio Dei. Hierbij staat de zending van God en diens toewending naar de wereld centraal met een focus op het alledaagse leven van mensen. Meer in het bijzonder gaat het hierbij om de gemarginaliseerden, verdrukten, armen. Met als doel: humanisering van de samenleving, bevrijding en ondersteuning van de verdrukten en hun leven delen, vanuit een lerende houding.

Kerkelijke presentie in oude volkswijken

Baanbrekend is in de jaren negentig van de vorige eeuw de grote zevenjarige studie van pastoraalwerkers in het oude wijkenpastoraat van de gereformeerde Kampense professor praktische theologie Kor Schippers: 'Kerkelijke presentie in een oude Stadswijk', (Kampen 1990). Een (nieuw) begin van academisch-theologische reflectie breekt aan. Schippers stelt stevige vragen aan de werkers in het Oude Westen – een begrip voor kenners, slaande op één oude stadswijk in Rotterdam. Centrale vraag van Schippers *cum suis* is wat de behoeften en verlangens zijn van achterstandswijkbewoners en wat de buurtpastores voor hen kunnen betekenen via hun 'kerkelijke presentie'. Hoe kan je dit überhaupt onderzoeken? Grondgedachte van de zending die bij dit werk hoort is dat God al in de wereld is en zich verbonden heeft met 's mensen overlevingsstrijd. Maar wat nu als er helemaal geen strijd is bij de buurtbewoners of als dit gevecht niets uithaalt? Doet het werk van de pastores de bewoners wel goed? Schippers schuwt de kritische vragen niet. Schippers is alert op 'christelijke goede bedoelingen' die door haar associaties uit het verleden met ongelijkheid en afhankelijkheid van mensen aan de kerk in een kwade reuk zijn komen te staan. Uitermate kritisch is hij ten opzichte van de bestaande kerken die in zijn ogen slechts goed zijn om het werk van de werkers mogelijk te maken.

Schippers vragen zijn interessant, niet in de laatste plaats ook omdat ze zo actueel blijven. Het valt me op in recente jaarverslagen van hedendaagse buurtpastores dat ze soms niet kunnen stoppen met benadrukken hoe afhankelijk zij zijn van buurtbewoners en hoe gelijkwaardig hun contact met hen is. Alsof ze onverminderd bang zijn zich schuldig te maken aan de zojuist genoemde en gevreesde christelijke goede bedoelingen, iets wat twintig jaar verder kennelijk nog steeds speelt.

Copernicaanse wending

Trainer vanuit het Kor Schippersinstituut en wijkpredikant Herman IJzerman gaat in zijn gepubliceerde reflecties door op de kritische lijn van Schippers, die ook al stelde dat de objecten van zending niet de buurtbewoners zijn maar de onrechtvaardige samenleving en de kerk zelf. Deze omgekeerde zending benoemt IJzerman als Copernicaanse wending. De kerk die door God verlaten is, dient bekeerd te worden – door de van vooroordelen van kerk en academie en andere instituties bevrijde wijkpastor. Dit vanuit de buurt en de mensen kijken naar de kerk, is een centraal

thema voor IJzerman. Het volgens Van der Spek veelgebruikte en 'roemruchte' schema van de A- en B-wereld – dat het trainingsinstituut hanteert – lijkt hier uit te zijn voortgekomen. Waarbij werkers uit de buurt hun ervaringen analyseren. Waarbij de A-wereld staat voor kerk, universiteit en andere instituties, en de B- voor de wereld die te maken heeft met de buurt(bewoner).

Kritische noten richting Schippers en IJzerman

De Hervormde predikant At Polhuis vindt dat Schippers en zijn werkers te ver doorschieten met hun focus op bekering van de kerk. Vergelijk zijn proefschrift 'Lotgenoten bondgenoten; mogelijkheden tot coalitievorming in oude stadswijken. Een bijdrage vanuit de kerk', (Zoetermeer 1994). Zo lopen ze het risico zichzelf tot een triomfalistische ware kerk uit te roepen omdat ze hun weg in de buurt interpreteren als een zich invoegen

Jannet van der Spek

[foto DickVos-OGG]

in de Missio Dei terwijl ze niet aan kerkopbouw doen. Van der Spek valt deze kritiek volmondig bij (pag. 129). Gerrit Jan van der Kolm vindt in zijn proefschrift 'De verbeelding van de kerk, op zoek naar een nieuw-missionaire ecclesiologie', (Zoetermeer 2001) daarnaast dat bij genoemde theologen de nadruk teveel op de werker komt te liggen en niet op de mensen waar hij mee op trekt. Van der Kolm lijkt het begrip kerk meer dynamisch in te vullen. Hij ziet een gelijkwaardigheid tussen de zich vormende gemeenschap (of kerk) in de buurtcontext als de kerk waar de werker vandaan komt die net zo goed wordende kerk is. Bij zowel Van der Kolm als Polhuis gaat het dus om kerk. Bij Polhuis om verkondiging, bij Van der Kolm om gemeenschapsvorming en ecclesiogenese. Bij beide gaat het om een contextueel en tijdelijk antwoord van een gemeenschap die zich tot het Evangelie verhoudt en de haar omringende wereld.

Presentie kan ook ingezet buiten strikt kerkelijke kaders

Over de katholieke professor Andries Baart met zijn eveneens baanbrekende studie 'Een theorie van de presentie', (Utrecht 2001 - qua omvang, duur en baanbrekendheid is dit onderzoek vergelijkbaar met dat van Schippers) constateert Van der Spek dat zijn professionaliseren en methodologiseren de presentie dermate professioneel maakt dat de ecclesiologische vraag naar de achtergrond verdwijnt. Van der Spek merkt op dat de presentie-methode ook strikt seculier te gebruiken is, in de zin van: ook inzetbaar voor andere werksoorten en theorieën buiten missiologie en ambtstheologie als maatschappelijk werk, jeugdzorg, verpleging (pag. 159-161). Baart zelf spreekt sinds een viertal jaren liever over de presentie-benadering getuige zijn recente publicaties, die buiten het literatuuronderzoek (2003) van Jannet van der Spek bleven.

Evoluties in buurtpastoraat en theologie

Van der Spek laat in 'De kramp voorbij' zien dat het antwoord op de vraag naar wat, hoe en wanneer er sprake van 'kerk' is en wanneer en hoe je mag en kan theologiseren in de tijd van na WOII tot 2005 een evolutie doormaakte. Dit doet ze op een kritische en moedige wijze richting haar eigen leermeesters en dat verdient lof. Het is niet mals wat ze haar leermeesters verwijt, die kankeren op de 'gevestigde' systematische theologie. Ze sluit niet uit dat hun "verlangen naar een andere theologie vooral ook het verlangen is naar erkenning van de kerk of geldgevers is, én het verlangen naar een

duurzame verankering van de werksoort in de kerk, zodat niet elk jaar opnieuw de werksoort zich moet verdedigen als het gaat om de verdeling van slinkende budgetten" (pag. 197). 'Wees eerlijk in je theoretische motieven en je eigen theoretische vooronderstellingen' lijkt ze hier te zeggen. 'Zeker als je je zelf zo nadrukkelijk in een theoretisch vertoog begeeft.' Stevige, hout snijdende kritiek als je het mij vraagt.

Nieuwe dynamische theologie voorbij de kramp

Terug naar de titel van het boek: 'De kramp voorbij'. Van der Spek komt een nieuwe theologie op het spoor in haar boek - náást alle kramp die nog wel degelijk aanwezig is bij veel werkers - voorbij de kramp. Een aanvankelijk krampachtige houding van beschaamd en bescheiden zwijgen over kerk en theologie verandert in een meer onbevangen, vrij spreken, waarbij de massief-verkondigende theologie van weleer achter wordt gelaten en er een nieuwe, meer dynamische variant ontstaat. Dit boek maakt duidelijk dat met het buurtpastorale werk een genuanceerde, dynamische theologie gecreëerd is, die ons kan helpen om sporen van God waar te nemen in ons 21e-eeuwse, hectische dagelijks leven. Kerkelijke en theologische begrippen als zending, verkondiging en evangeliseren, de spanning tussen woord en daad, krijgen een andere invulling en betekenis en zijn onderwerp van theologische discussie.

Verdienste van Van der Spek

Volgens mij is de grote verdienste van Jannet van der Spek, dat ze met haar overzichtswerk en het aan het woord laten van twaalf pastores in het laatste derde deel van het boek, ruimte creëert om kritisch na te denken over de vraag hoe het staat met je eigen kramp als werker. Ze reikt analytische instrumenten aan voor de buurtpastor om tot zelfreflectie te komen en inspiratie. Om weer te weten waar het om draait in het werk. Ze inspireert en versterkt de werker in verkondiging en identiteit. Trots ben ik op de kerken - uit de verschillende christelijke tradities - die dit zo boeiende, goede en mooie werk in het publieke domein van afgelopen decennia hebben mogelijk gemaakt.

Jannet van der Spek, *De kramp voorbij. Theologische noties bij zending, presentie en kerk, Narratio, Gorinchem 2010, ISBN 978 90 5263 931 4, 358 pp., € 27,50.*

Leven met compassie. De werken van barmhartigheid

Hub Crijns is directeur van landelijk bureau DISK

De boeken van Anselm Grün ontstaan uit re-traïtes of spreekbeurten die de auteur begeleidt en geeft in heel Duitsland. Grün is immers niet allereerst schrijver, maar monnik- econoom van de abdij van Münsterschwarzach. Zijn publicaties staan garant voor een hoge oplage. Hij doorbreekt volgens zijn eigen zeggen in Duitsland een bijna vijftigjarige periode van zwijgen over de Werken van barmhartigheid.

In dit boek mediteert hij over de zeven werken van barmhartigheid (hongerigen te eten geven, dorstigen te drinken geven, naakten kleden, vreemdelingen herbergen, gevangenen bevrijden, zieken bezoeken, doden begraven), die hij opmerkelijk laat volgen door hoofdstukjes over de geestelijke werken van barmhartigheid (dwalenden terechtwijzen, onwetenden onderwijzen, twijfelaars goede raad geven, bedroefden troosten, lastigen geduldig verdragen, degenen die ons beledigen graag vergeven, bidden voor de levenden en de doden). Die periode van zwijgen is in Nederland al eerder doorbroken. Hier bestaat onder andere door de inzet van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad voor de Werken van Barmhartigheid sinds 1988 een toenemende belangstelling. Vergelijk de jaargangen 2002 en 2003 van dit tijdschrift, waarin de acht nummers gevuld werden met de Werken van Barmhartigheid.

Bijbelse wortels

Anselm Grün is als monnik bekend met de Schrift, en hij verkent in de inleiding de Bijbelse wortels van de zeven werken. De bron is te vinden in Mat-

teüs 25, 31-50, het oordeel van de Mensenzoon. Blijkens Matteüs 25:40 identificeert Jezus zich met de hongerigen, dorstigen, vreemdelingen, naakten, zieken en gevangenen. In onze verhouding met onze medemens, de naaste, gaat het uiteindelijk om onze relatie met Jezus Christus, om de beslissende werkelijkheid van ons geloof.

Vervolgens laat Grün kort zien, dat deze kernboodschap van de liefde jegens onze naasten en jegens Jezus zowel bij Emmanuel Kant als bij G. Gutiérrez van de bevrijdingstheologie belangrijk is. Kant vindt de liefde omwille van de liefde zelf belangrijk, en niet vanwege een ruilrelatie: goed doen voor een beloning. Gutiérrez ziet er het bewijs in dat geen andere weg naar God leidt dan het sacrament van de naastenliefde.

Ook in andere godsdiensten vinden we de liefdedeuren terug: in het Egyptisch dodenboek, in oude boeddhistische teksten, bij Ovidius, de Romeinse dichter uit de tijd van keizer Augustus. De Werken van barmhartigheid spelen een grote rol in het Jodendom en de Talmud. De Rabbinse theologie maakt onderscheid tussen 'aalmoezen' (geldelijke prestaties) en de 'liefdedeuren', die met daden de inzet van de hele persoon vergen. In het Jodendom rust de wereld op drie zuilen: de Thora, de eredienst en de liefdedeuren. En van de laatste hangt het af of de vrome jood het oordeel doorstaat.

Lange kerkelijke traditie

De jonge Kerk breidt de werken uit naar zeven. De prediker Lactantius uit de vierde eeuw is volgens Grün degeen die vanuit het boek Tobit 1:17 het begraven der doden toevoegde als zevende werk.

Agenda & weetjes

Andere bronnen noemen dat de grote Pestepidemieën van de veertiende eeuw een praktische herijking van de barmhartige waarde van dit liefdewerk waren.

Uit het Jodendom komt ook de spirituele of geestelijke uitleg van de liefdewerken en die traditie is door het christendom overgenomen. Origines ziet bijvoorbeeld elk liefdewerk als beeld voor onze relatie met Jezus Christus. Augustinus maakt onderscheid tussen de werken die betrekking hebben op het lichaam van de naaste en de weldaden die betrekking hebben op de ziel. Deze verdeling in lichamelijke en geestelijke werken werd in de Middeleeuwen verder ontvouwt, vooral in de kloosterlijke tradities.

De grote theoloog Thomas van Aquino ontwerpt rondom de praktijk van de inmiddels veertien liefdewerken de veertien deugden van de liefde. In de late Middeleeuwen ontstaan allerlei Latijnse rijmverzen rond de veertien werken van barmhartigheid. Ook worden de Werken een belangrijk thema in de schilderkunst. Het melisende Psalter uit 1131 verbeeldt de zeven werken van barmhartigheid. In Nederland is de serie schilderijen van de Meester van Alkmaar (1504) zeer bekend. Uit de inscripties op de lijst onder elk paneel blijkt de koppeling tussen de lichamelijke en geestelijke werken:

- Deelt mildelick den armen // god zal u weder ontfarmen
- Van spijs ende drank in dit leven // duistfout zal u weder werden gegeven
- Uwen evenmensche zijn naecktheyt wilt decken // op dat god wijt doet uwer soden vleden
- Van de dooden te begraven so wij lesen // wert thobias van god gepresen
- Die heer spreekt Wilt mij verstaen // wat Ghij den minsten doet wert mij gedaen.
- Wilt ziecken ende crancken vysenteren // u loon zal ewelick vermeren
- Die gevangen verlost met caritaten // het komt hier nae zijner zielen te baten.

Reformatie en Moderne tijd

In de tijd van en na de Reformatie vermindert de belangstelling voor de werken van barmhartigheid. De katholieke traditie wordt die van een schuilkerk, waarin diaconie vooral informeel wordt verricht. In de negentiende eeuw zijn vooral de religieuze ordes en congregaties begonnen met de institutionalisering van de werken: het bouwen van ziekenhuizen, tehuisen voor daklozen en gaarkuikens. Liefdadigheid is sindsdien ook politiek en maatschappelijk georganiseerd. Deze traditie met een sterke nadruk op zorg en dienst zorgt ervoor dat in de jaren vijftig van de twintigste eeuw diaconie vooral met nederige dienstbaarheid wordt uitgelegd.

Grün wijst erop dat in het Duitse taalgebied sinds 1958 geen boeken meer zijn verschenen over de werken van barmhartigheid. In Nederland is die traditie vergelijkbaar, maar parallel aan de grote economische crisis van de jaren tachtig komen de Werken van barmhartigheid in de Nederlandse parochies en protestantse gemeenten weer in beeld.

Indringende meditaties

Anselm Grün heeft dit boekje aansluitend bij het Jubeljaar 2007 geschreven. Hij blijft trouw aan de klassieke indeling van lichamelijke en geestelijke werken en legt in zijn indeling het waarom daarvan uit. Zijn uitleg van de diverse woorden achter barmhartigheid is de moeite waard. De korte meditaties rond de veertien werken van barmhartigheid geven naast historische achtergronden ook inkijken in concreet christelijk denken en doen. Het boek is de moeite van het lezen waard.

Anselm Grün, Leven met compassie. De zeven werken van barmhartigheid, Altiora, Averbode, 2009, ISBN 978 90 79956 03 6, 125 blz., € 14,95.

In dit nummer is het project SchuldHulpMaatje genoemd, waar het Katholiek Landelijk Diaconaal Beraad aan meewerkt. Als u wil weten of het project ook bij u in de buurt actief is, kunt u de webplek www.schuldhulpmaatje.nl bezoeken. Via de site kunt u verdere informatie aanvragen over activiteiten bij u in de buurt.

Het LKDB werkt nauw samen met landelijk bureau DISK en de werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA. Het jaarthema van arbeidspastoraat DISK gaat over de economische crisis en werkloosheid en stelt daarbij de vraag of er kansen zijn naar duurzame verandering. Het werkmateriaal voor viering en gesprek *Crisis... kans op verandering?* is ook te gebruiken bij de zondag van de arbeid op 1 mei 2011. U kunt het materiaal bestellen via de website www.disk-arbeidspastoraat.nl.

De werkgroep Arme Kant van Nederland en landelijk bureau DISK organiseren op 9 april een werkdag in de Wijkplaats te Utrecht. Het thema is 'Waar word ik blij van?' als tegenwicht tegen de geluiden van crisis, werkloosheid en bezuinigingen. Drie lokale initiatieven presenteren zich, te weten Rechtop! Uit Deventer, project 1111 kinderkamers uit Harderwijk en 't Groene Sticht uit Utrecht. Daarna is er mogelijkheid tot gesprek met de drie initiatieven in workshops. Bekijk de website www.armekant-eva.nl. Contactpersoon voor verdere informatie is Nel de Boer: neldeboer@armekant-eva.nl.

Het onderzoek *Armoede in Nederland 2010* is in november gepresenteerd. Alle resultaten zijn te bezien op www.armekant-eva.nl en op www.kerkinactie.nl/armoedeonderzoek. In veel bisdommen zijn er in maart en april werkdagen, waar het onderzoek en het thema armoede en sociale uitsluiting centraal staan. Enkele gegevens, zoals bekend bij de redactie.

Het Bisdom Haarlem-Amsterdam houdt op 19 maart een oecumenische werkdag in Heiloo. Naast de presentatie van het onderzoek *Armoede in Nederland* zijn er drie workshops: over noodfonds en criteria; over SchuldHulpMaatje en Kerk en WMO. Voor verdere informatie is Erik Sengers contactpersoon: E.Sengers@bisdomhaarlem.nl. Er wordt met de PKN samengewerkt. Gemeenteadviseur Siep Rienstra: siep.rienstra@quicknet.nl.

Het Bisdom Rotterdam houdt op 19 maart in de Immanuelkerk, Berlagestraat 96, 3067 CC Rotterdam een oecumenische werkdag in Rotterdam voor Zuid-Holland samen met PKN en DMA Zuid-Holland. Hub Crijns presenteert het onderzoek *Armoede in Nederland* en Viky Alberdi van de Spaanse van de parochie Sagrada Familia in Rotterdam over (armoede)problematiek onder migranten afkomstig uit Spaanssprekende landen, en over de diverse manieren waarop deze geloofsgemeenschap een antwoord geeft op de vele vragen die op haar afkomen. Er zijn workshops met de inleiders, over armoede in migrantengeloofsgemeenschappen en over kerstpakkettenacties. Verdere informatie bij Truus Wüts, bisdom Rotterdam, tel. 010-4148213. Email: g.wuts@bisdomrotterdam.nl

De webstek www.rkdiaconie.nl

Het Bisdom Breda houdt in het voorjaar drie dekenale dagen met in elk een deelonderzoek over plattelandsparochies, migrantenparochies en hulp door moskeeën in de aandacht. Dit zijn meestal avonden voor bestuurders van Parochiële Caritas Instellingen. De uitnodiging en organisatie is niet oecumenisch. Contactpersoon is Jan Damen: jdamen@bisdombreda.nl.

Het Bisdom Den Bosch organiseert op 16 april in samenwerking met Stichting de Vonk een diocesane werkdag in het Sint Janscentrum Papenhulst 4 in den Bosch, georganiseerd vanuit de diocesane pastorale dienstverlening. Hub Crijns presenteert het onderzoek *Armoede in Nederland*. Het programma is nog in ontwikkeling. Meer informatie is te verkrijgen bij Kerk en Samenleving. Contactpersoon is Paul Wennekes: pwennekes@bisdomdenbosch.nl

Solidair Friesland, het Katholiek Steunpunt Maatschappelijk Activeringswerk, laat in de provincie Friesland 'Lazarus', een theatervoorstelling door en over dak- en thuisloze mensen rondgaan. Eerder te zien in Leeuwarden en Sint Nicolaasga. Aanvang: 19.30 uur. Binnenkort nog te zien in: 16 maart in Joure, 't Haske, Vegelinsweg 20; 17 maart in Burgum, De Ikker, Bulthuis-singel 7; 6 april in Sneek, Hemkerk, Smidsstraat 8; 7 april in Rypstjerk, Dorpshuis de Einekoer, Heermawei 3, 9256 HR. Verdere informatie is te verkrijgen bij de webstek: www.solidairfriesland.nl

Cordaid Bond Zonder Naam biedt financiële steun aan mensen in Nederland, die buiten hun schuld in de problemen zijn gekomen. Daarnaast steunt men projecten voor kwetsbare groepen, zoals daklozen, asielzoekers en (ex-)verslaafden. Nederland is een rijk en welvarend land met hoogstaande voorzieningen als onderwijs, gezondheidszorg en sociale regelingen. Maar sommige mensen vallen door de mazen van het sociale vangnet. Cordaid Bond Zonder Naam biedt eenmalig financiële ondersteuning aan mensen die buiten hun schuld in de problemen zijn gekomen, zonder daarbij de eigen verantwoordelijkheid van de aanvrager uit het oog te verliezen. Cordaid Bond Zonder Naam heeft al heel wat kwetsbare mensen geholpen met het afbetalen van hun schulden of met het aanschaffen van broodnodige spullen, noodzakelijk voor het eerste levensonderhoud. Aanvragen kunnen gedaan worden vanuit het maatschappelijk werk of door Parochiële Caritas Instellingen. Voor meer informatie: <http://www.cordaidbondzonder-naam.nl/nl/bond-zonder-naam-werkwijze.html>

Het bisdom Rotterdam reikt op zaterdag 8 oktober 2011 voor de derde keer de diocesane diaconieprijs 'Brood en rozen' uit. Er zijn drie categorieën: diaconie dichtbij; missie, ontwikkeling en vrede (diaconie ver weg); diaconale activiteiten met of voor gezinnen met jonge kinderen. De winnaar in elke categorie ontvangt een bedrag van 1.000 euro. Parochies en instellingen kunnen tot 30 april een diaconale activiteit of project aanmelden. Deze projecten worden beschreven in een brochure. Alle parochies en caritasinstellingen in het bisdom Rotterdam krijgen die toegestuurd. Contactpersoon voor verdere informatie is Jan Maasen, e-mail j.maasen@bisdomrotterdam.nl. Website: www.bisdomrotterdam.nl

De website www.rkdiaconie.nl is een forum waarin waardevolle ideeën en initiatieven met elkaar kunnen worden gedeeld. Via de site kunt u een eigen inlogcode aanvragen. Neem hiervoor contact op met de beheerder van de website. We nodigen mensen uit om deze website te gebruiken als een plek om eigen diaconale initiatieven en inzichten te delen. Niet alleen door informatie te halen en te lezen, maar ook door informatie aan te reiken of zelf op de site te plaatsen.

Diaconie vatten wij op als: het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkomen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en sociaal-maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen, en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving. Oude en juist hedendaagse woorden, ze blijven van toepassing in onze samenleving. Want al doende komen steeds weer mensen in de knel, vallen tussen wal en schip, blijven uitgesloten, zien hun waardig-

heid bedreigd. Steeds weer zijn er mensen die dat niet laten gebeuren, die actie ondernemen en de gelijkwaardigheid zoeken.

Deze website is bedoeld om het diaconale werk dat gebeurt met, door en voor mensen in nood en in de marge, te helpen versterken. Met dit communicatiemiddel en met een educatieve impuls aan de deskundigheid van mensen die diaconaal actief zijn, willen we er aan bijdragen dat dit handelen gericht is op de waardigheid van naasten én van jezelf. Omdat we zo Gods Naam doen.

De diaconale website www.rkdiaconie.nl is een initiatief van de Diaconale Alliantie, die betrokken wordt door het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad, Arbeidspastoraat Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken (DISK), de Commissie Justitia et Pax Nederland en Actioma, instituut voor activering, innovatie en onderzoek.

Webmaster en eindredacteur is Ronald Dits, te bereiken via ronald@rkdiaconie.nl

Zet je naaste in het licht en doe mee!

www.rkdiaconie.nl

Nieuwsbrief

De diaconale Alliantie kent ook een digitale nieuwsbrief. Daarin informatie en tips over de laatste berichten. U kunt zich op www.rkdiakonie.nl aanmelden voor deze nieuwsbrief.

Donateurs

De Diaconale Alliantie zoekt ook donateurs. Het opzetten en bijhouden van deze digitale ontmoetingsplek kost geld. We zijn geholpen met elke bijdrage, klein of groot. Uw financiële gift maakt de instandhouding van deze diaconale website mogelijk.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad (LKDB),
Kamer van Koophandel 41183443
Bankrekening nummer 171432, ten name van
beheersstichting LKDB te Utrecht,
onder vermelding van "Gift Diaconale Alliantie"

Abonneer u op Diakonie & Parochie

Het tijdschrift dat u nu gelezen heeft en wellicht als present exemplaar heeft gekregen smaakt hopelijk naar meer. U kunt het elk kwartaal in uw bezit krijgen, als u zich abonneert. De kosten voor de jaargang 2011 bedragen € 17,10, inclusief portokosten. Na opgave ontvangt u de resterende nummers van de jaargang thuisgestuurd. De kosten voor de jaargang 2012 zullen maximaal € 20,00 zijn, inclusief portokosten. Voor dat bedrag heeft u een praktisch diaconaal vaktijdschrift, waardoor u op de hoogte blijft van de ontwikkelingen op het katholieke diaconale terrein. U kunt ook uw collega, bestuurder, medestander in de diaconale werkgroep, diaken interesseren om abonnee te worden.

Vul onderstaande bon in en stuur deze in een enveloppe naar:

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad
Postbus 13049, 3507 LA Utrecht

Ja, ik neem een of meerdere abonnement(en) op het tijdschrift Diakonie & Parochie

Voorletters en naam

Adres

Postcode

Plaats

Aantal abonnementen